

ROMEO I JULIA Z SHANGHAJU: CZTERY REPREZENTATYWNE HISTORIE MIŁOŚCI WE WSPÓŁCZESNEJ RODZINIE CHIŃSKIEJ

ROMEO AND JULIET IN SHANGHAI: FOUR REPRESENTATIVE STORIES OF LOVE IN CONTEMPORARY CHINESE FAMILIES

Mikołaj Mateusz Przepiórkowski^{1(A-F)}

¹Uniwersytet Warszawski, Polska

¹University of Warsaw, Poland

Przepiórkowski, M., M. (2021), Romeo i Julia z Shanghaju: Cztery reprezentatywne historie miłości we współczesnej rodzinie chińskiej / Romeo and Juliet in Shanghai: Four representative stories of love in contemporary Chinese families, *Rozprawy Społeczne / Social Dissertations*, 15(3), 141-165. <https://doi.org/10.29316/rs/141554>

Wkład autorów/
Authors' contribution:
A. Zaplanowanie badań/
Study design
B. Zebranie danych/
Data collection
C. Dane – analiza i statystyki/
Data analysis
D. Interpretacja danych/
Data interpretation
E. Przygotowanie artykułu/
Preparation of manuscript
F. Wyszukiwanie i analiza
literatury/
Literature analysis
G. Zebranie funduszy/
Funds collection

Tabele/Tables: 0

Ryciny/Figures: 0

Literatura/References: 24

Otrzymano/Submitted:
29.04.2021

Zaakceptowano/Accepted:
24.08.2021

Streszczenie: Niniejszy artykuł przedstawia najbardziej podstawowe tendencje w społecznej teorii małżeństw i rodzin we współczesnych Chinach.

Materiał i metody: Wyjaśnione zostaje w jaki sposób tradycyjna, chińska rodzina funkcjonuje w systemie konfucjańskich filozofii i kultury. Następnie, cztery odrębne historie zanonimizowanych rozmówców przedstawiają czytelnikowi syntetyczne modele miłości i rodziny ujawnione w materiale zebranym w 40 wywiadach pogłębionych w Shenzhen i Shanghaju w 2019 r.

Wyniki: Choć społeczeństwo chińskie ulega znacznym przemianom, siła tradycyjnej rodziny pozostaje niezmienna. Modele rodzinne i małżeńskie działają jednak niczym dwusieczny miecz. Czasem zdolne są ratować sytuację młodych małżeństw, czasem doprowadzają do tragedii.

Wnioski: Nie powinniśmy jednak krytykować chińskiej rodziny zbyt powierzchownie przez pryzmat zachodnich, etnocentrycznych filozofii i kultury. Tak samo, nie należy traktować chińskiej rodziny bezkrytycznie, jak sugeruje chińska kultura dominująca i warto skupić się zarówno na pozytywnych, jak też negatywnych aspektach jej funkcjonowania w kontekście miłości, małżeństwa, presji wywoływanych na młodych pokoleniach.

Słowa kluczowe: rodzina, miłość, Chiny, konfucjanizm, współczesność

Summary: Following paper presents most basic tendencies in social theory of marriage and family in Chinese contemporary society.

Material and methods: It provides a brief description of how a traditional Chinese family works in context of Confucian philosophy and culture. Consecutively, four individual stories of anonymized interviewees are presented as carefully selected narrations representative for 40 individual interviews carried out in Shenzhen and Shanghai in 2019.

Results: The conclusion of the paper suggests that society in China changes, but the traditional family in China remains strong. The cultural aspect and model of family and marriage works like a "double edged sword". Sometimes it saves lives, sometimes causes tragedies.

Conclusions: At the same time, it should not be criticized too easily through a biased, Westernized interpretation as well as it should not be perceived and taken just the way it is given by Chinese dominating culture – aka without considering negative effects it produces for young generations.

Keywords: family, love, China, confucianism, contemporary

Adres korespondencyjny: Mikołaj Mateusz Przepiórkowski, Uniwersytet Warszawski, Wydział Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Karowa 18, Warszawa, Polska; email: sphiratrioth@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2573-7645>

Copyright by: Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej, Mikołaj Przepiórkowski

Czasopismo Open Access, wszystkie artykuły udostępniane są na mocy licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-użycie niekomercyjne-na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-SA 4.0, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>).

Wstęp

Chińska rodzina była zawsze uważana za tradycyjną, bardzo zhierarchizowaną i symboliczną strukturę, mającą duże znaczenie w codziennym życiu Chińczyków. Jest nie tylko pierwszą jednostką socjalizacyjną, jak w krajach zachodnich, ale pozostaje istotna i niemal fizycznie wpływa na ludzi przez całe ich życie w wieku dorosłym. Świątowanie z okazji zjazdów rodzinnych, a także obchodzenie chińskiego Nowego Roku Księżycowego, kiedy obywatele wyjeżdżają do swoich domów rodzinnych w trakcie największego na świecie zjawiska czasowej migracji na naszej planecie, tylko podkreślają i odświeżają specyfikę chińskiej rodziny (Ching, 1989, Lang, 2008, Su, 2010).

Jeśli chodzi o kwestie praktyczne, chińska rodzina ma wiele do powiedzenia w zakresie przyszłości dzieci, edukacji, nawet zawodu i – w końcu – małżeństwa. Ludzie słuchają swoich rodziców, nie posłubią kogoś, kto nie jest przez nich akceptowany, nadal popularne są aranżowane małżeństwa – szczególnie w świecie biznesu lub w kręgach społecznych elit, gdzie małżeństwo może być wykorzystywane jako narzędzie do zawierania sojuszy, przejęć firmowych/rodzinnych lub po prostu wyrazem naturalnej więzi pomiędzy zaprzyjaźnionymi rodzinami rodziców. Jednak nawet lud niskiego pochodzenia i o niskich standardach z klasy średniej postępują według tych samych wzorców – miłość może rozkwitnąć tylko wtedy, gdy zostaje zaakceptowana przez rodzinę, a małżeństwo bez zgody rodziny jest dla wielu Chińczyków, którzy nie chcą buntować się i „oszukiwać” prawideł chińskiej kultury po prostu wykluczone (Saso, 1999, Ke, 2018, Irving, 2002, Buck, 2010, Susanto, Susanto, 2013). Jednocześnie sukcesy i porażki dzieci odbijają się na „twarzy” całej rodziny (chin. *miànzi*) – zgodnie z konfucjańską koncepcją kluczowej dla chińskiego społeczeństwa od ponad dwóch tysięcy lat. Jeśli chińskie dzieci kończą słynną szkołę, dostają dobrą pracę, awans lub mają prestiżowe osiągnięcia, rodzice, rodzeństwo, ciotki i kuzyni symbolicznie korzystają na tym w kategoriach „wizerunkowych”. To samo dzieje się z wnukami – „dobrej jakości” wnuczek byłby marzeniem większości chińskich dziadków (Pejda, Ciemieński, 2021, Levenson, 2016)¹.

Z tego powodu chińscy nastolatki i młodzi dorośli napotykają na ogromną presję wywieraną na nich przez własnych rodziców i najbliższą rodzinę. Presja dotyczy szybkiego małżeństwa, jak najszybszego posiadania dzieci (w zasadzie „dawania” wnuków własnym rodzicom), stabilnej sytuacji materialnej i mieszkania. Dopiero po spełnieniu tych oczekiwań dorosły zyskuje pewien stopień wolności, co uważane jest za „prawdziwy początek życia” lub wcale nie ma to miejsca, jeśli przeciążenie pracą i wychowywanie dzieci skutecznie uniemożliwia

Introduction

Chinese family has always been considered as a traditional, very hierarchical and symbolical structure with a lot of significance in everyday life of the Chinese people. It is not only a first socialization unit like in Western countries but it stays important and almost physically influential through the whole life in adulthood. Numerous festivals celebrating family reunions, as well as the Chinese New Lunar Year holidays, when citizens migrate to their family homes in the world's biggest temporary migration phenomenon on our planet, only highlight and reveal the specific character of the Chinese family (Ching, 1989, Lang, 2008, Su, 2010).

When it comes to practical implications, the Chinese family has a lot to say about the children's future, education, even line of work and – finally – marriage. People listen to their parents, they will not marry someone not accepted by them, the arranged marriages are still popular – especially in business world or social spheres of elites where a marriage may be used as a tool for alliances, company/family acquisitions or just a natural bind between befriended parental families. However, even low and standard, middle class folk follow the same patterns – love may bloom only with acceptance of family and marriage without their agreement is simply not an option for many Chinese who do not want to go rebel and “rogue” against the Chinese culture (Saso, 1999, Ke, 2018, Irving, 2002, Buck, 2010, Susanto, Susanto, 2013). At the same time, successes and failures of children take a toll on the whole family's “face” (chin. *miànzi*) – a Confucian concept central to the Chinese society for more than two thousand years. If Chinese children graduate from a famous school, start a good job, get a promotion or any prestigious achievement, parents, siblings, aunts and cousins symbolically earn from it in terms of “face”. The same happens when it comes to having grandchildren – a “good quality” grandson would be a dream of most of the Chinese grandparents (Pejda, Ciemieński, 2021, Levenson, 2016)¹.

Because of this, the Chinese teenagers and young adults face extreme pressure forced upon them by their own parents and closest family. The pressure to marry fast, have children as soon as possible (basically “give” grandsons to their own parents), have a stable financial situation and an apartment. Only after fulfilling those expectations, the adult acquires some extent of freedom, which is considered as the “real beginning of life” or does not happen at all if the work overload and raising children effectively prevent people from enjoying the merits of fulfilling basic, family obligations and expectations.

¹ Co niestety łączy się z masową dyskryminacją i seksizmem wobec kobiet „dziedziczek” w rodzinie – męski spadkobierca jest postrzegany jako po prostu bardziej wartościowy. Rząd i naukowcy już od wielu lat próbują zmienić to uprzedzenie. Na razie bez większego sukcesu.

¹ Which sadly connect with a massive discrimination and sexism towards women “heiresses” within family – a male heir is perceived just more valuable. Government and scientists have been trying to change this prejudice for many years already. Without much of a success yet.

ludziom czerpanie korzyści z realizacji podstawowych, rodzinnych obowiązków i oczekiwań.

Jednocześnie silny związek i centralna rola rodziny nie tylko niosą ze sobą obowiązki, presję i negatywne skutki. Chińska młodzież może na przykład oczekiwać od rodziców, rodzeństwa, ciotek, dziadków i wszystkich bliskich pomocy w zakupie mieszkania, kupnie samochodu, znalezieniu pracy poprzez kontakty i przysługi (specyficzny system chińskich *guanxi*) i wreszcie – opiece nad dziećmi – nowymi członkami rodziny. Wszystkim wydaje się oczywiste, że starsze pokolenia są zobowiązane do przygotowania niemal całości startu życia dla swoich dzieci. Podobnie, gdy dochodzi do tragedii życiowych, rodzina zawsze służy pomocą, a obywatele Chin nigdy nie są pozostawieni sami bez możliwości powrotu do domu rodzinnego i uzależnienia finansowego od starych rodziców przez jakiś czas, zanim staną z powrotem na nogi (Ching, 1989, Lang, 2008, Su, 2010, Saso, 1999, Ke, 2018, Irving, 2002, Buck, 2010).

W końcu ta bardzo silna pozycja i specyficzna funkcja społeczna, jaką rodzina pełni w całym chińskim systemie społeczeństwa, staje się skomplikowaną, wzajemnie powiązaną strukturą sił i problemów typowego, nowoczesnego obywatela Chin. Czasy się zmieniają, społeczeństwo ewoluuje, więc życie ludzi wygląda inaczej niż jeszcze dekadę temu. Ewoluuja też chińskie stosunki rodzinne – prawdopodobnie w większym stopniu w XXI wieku niż miało to miejsce po II wojnie światowej (Chinese Family Today 2018, Pan 2004, Su 2010, Lang 2008). Dlatego w tym konkretnym artykule chcę opisać cztery przykładowe historie Chińczyków prezentujące, jak ich osobista miłość zderzała się lub rozkwitała w tej specyficznej, rodzinnej strukturze relacji. To historie bólu i walki, łez, uprzedzeń, ale także historie wielkich nadziei, niesamowitego wsparcia, zrozumienia, altruistycznego poświęcenia rodziców i bardzo nowoczesnego podejścia do wolności młodych dorosłych.

Cel naukowy i struktura pracy

Autor rozpoczyna tekst od przedstawienia najbardziej podstawowych tendencji w społecznej teorii małżeństwa i rodziny. Po nim następuje krótki opis tego, jak w tym kontekście działa tradycyjna chińska rodzina, a także kontekst filozofii i kultury konfucjańskiej. Ostatecznie prezentowane są cztery historie anonimowych rozmówców. Historie te, co oczywiste, nie wypełniają całego wykazu możliwych scenariuszy. Próba czterech osób nie dostarczyłaby również wystarczających danych, aby powiedzieć cokolwiek o ogólnych tendencjach kulturowych. Dlatego podane opisy i wnioski bazują na znacznie większej próbie wywiadów – około 40 wywiadów indywidualnych² z żonatymi i samotnymi

² 37 x IDI w Szanghaju, 42 x IDI w Shenzhen. Czas trwania każdego wywiadu od 2 do 2,5h z kwestiami rodzinnymi, miłosnymi i małżeńskimi zajmującymi do 1h całego wywiadu. Głównym tematem pierwotnych badań były warunki życia, sąsiedztwo, mieszkanie i wybór

At the same time, the strong connection and the central role of the family not only brings obligations and pressure and negative results. Chinese youth may, for instance, expect their parents, siblings, aunts, grandparents and all the close relatives to help with buying apartment, buying a car, finding a job through contacts and favors (specific system of Chinese *guanxi*) and finally – taking care of children – new members of family. It seems obvious for everyone that older generations are obliged to almost prepare the whole life start for their children. Similarly, when life tragedies occur, family will be always there to help and Chinese citizens are never left alone without a possibility of even returning to their family home and being financially dependent on old parents for some time before they get back on their feet (Ching, 1989, Lang, 2008, Su, 2010, Saso, 1999, Ke, 2018, Irving, 2002, Buck, 2010).

In the end, this very strong position as well as a specific social function, which family fulfills in the whole Chinese society system, becomes a complicated, inter-related structure of strengths and problems for a typical, modern Chinese citizen. Times change, society evolves so people lives look differently than even a decade ago. Chinese family relations also evolve – probably more significantly in XXI c. than it has ever happened after World War II (Chinese Family Today 2018, Pan 2004, Su 2010; Lang 2008). This is why, in this particular paper, I want to describe four representative stories of the Chinese individuals showing how their personal love collided or bloomed in this specific, family relationships structure. Those are stories of pain and struggle, tears, prejudice but also stories of great hopes, amazing support, understanding, parents' altruistic sacrifice and very modern approach towards freedom of young adults.

Scientific goal and structure of the paper

Author starts a text with presenting most basic tendencies in social theory of marriage and family. It is followed by a brief description of how a traditional Chinese family works in this context as well as a context of Confucian philosophy and culture. Eventually, four individual stories of anonymized interviewees are presented. Of course, those stories do not fulfill the whole list of scenarios. Also, a sample of four people would not offer enough data to say anything about the culture tendencies in general. This is why, the given descriptions and conclusions base on a much bigger sample of interviews – around 40 individual interviews²

² 37x IDI in Shanghai, 42 IDI in Shenzhen. Duration of each interview swinging between 2-2,5h with family, love and marriage related issues covering up to 1h of the whole interview. The main topic of the original research were living conditions, neighborhood, apartment and real estate choices but topics of love, family relations and marriage

mi osobami w Shenzhen i Szanghaju w 2019 roku. Cztery wybrane historie ilustrują tylko tendencje odnalezione podczas tych badań terenowych dla celów narracyjnych artykułu. Historie takie przedstawiają zjawiska w bardzo skondensowany i łatwy do zrozumienia narracyjny sposób, pozwalający czytelnikowi zrozumieć rzeczywistość przedstawioną w bardziej malowniczy, lepiej dopasowany do odbiorcy sposób. Konkluzja artykułu sugeruje, że społeczeństwo w Chinach się zmienia, ale tradycyjna rodzina w Chinach pozostaje silna. Aspekt kulturowy i model rodziny, małżeństwa czy filozofii działa jak „miecz obosieczny”. Czasami ratuje życie, czasami powoduje tragedie. Jednocześnie nie należy go zbyt łatwo krytykować poprzez stronniczą, zachodnią interpretację, jak również nie należy go postrzegać i przyjmować w taki sposób, w jaki jest prezentowany i powszechnie postrzegany, bez negatywnych skutków, jakie wywołuje chińska dominująca kultura.

Teoria małżeństwa i rodziny

Ogólnie rzecz biorąc, nie ma ukonstytuowanej i precyzyjnej definicji rodziny lub małżeństwa, ponieważ rodziny i małżeństwa bardzo różnią się w zależności od kultury. Podejścia naukowe mogą również koncentrować się na różnych obszarach tych zjawisk – ich utylitarnej, funkcjonalnej stronie lub ich symbolicznej, czasem historycznej ewolucji i znaczeniu. Jako takie, główne tendencje i zakresy teorii zmierzają do traktowania rodziny (i małżeństwa) jako: a) funkcjonalnej, społecznej struktury przetrwania i socjalizacji; b) wartości symbolicznej lub pojęcia charakterystycznego dla danej kultury; c) formalno-prawnego systemu organizacji i kontroli w starych i nowoczesnych społeczeństwach; d) psychologicznej struktury emocji i abstrakcyjnej jednostki służącej realizacji potrzeb.

Rodzina jako funkcjonalna, społeczna struktura przetrwania i socjalizacji

Socjologia klasyczna definiuje rodzinę jako strukturę, w której ma miejsce podstawowa socjalizacja dziecka i której funkcjonalnym celem jest znaczne zwiększenie szans przeżycia jednostki. Procesy socjalizacji zaczynają się w dzieciństwie, tracąc na znaczeniu w latach młodzieńczych na rzecz socjalizacji opartej na rówieśnikach. W późniejszych etapach życia cała socjalizacja rodzinno-zewnętrzna z różnych doświadczeń życiowych może być lub nie może być w sprzeczności z rzeczywistością, podlegać ponownej analizie dokonywanej przez rodzinę. W efekcie część osób powraca, a część nie powraca do podstawowych koncepcji reinternalizacji w rodzinie (Morgan, 2015, Ritzer,

nieruchomości, ale tematy dotyczące miłości, relacji rodzinnych i małżeństwa ze spełnieniem oczekiwań rodziców stały się istotną i spójną częścią każdego wywiadu, co wpłynęło na prawie wszystkie inne obszary życia, które zainspirowało mnie do napisania tego artykułu.

with married and single individuals in Shenzhen and Shanghai in 2019. The chosen four stories only illustrate the tendencies discovered through this bigger field research for a narrative purpose of the paper. Such personal stories depict phenomena in a very condensed and easy to understand narrative manner allowing reader to understand the reality in a more picturesque, better suited way. The conclusion of the paper suggests that society in China changes, but the traditional family in China remains strong. The cultural aspect and model of family, marriage or philosophy works like a “double edged sword”. Sometimes it saves lives, sometimes it causes tragedies. At the same time, it should not be criticized too easily through a biased, Westernized interpretation as well as it should not be perceived and taken just the way it is given and popularly perceived without negative effects it produces by the Chinese dominating culture.

Theory of marriage & family

In general, there is no constituted and precise definition of the family or marriage since families and marriages differ very much from culture to culture. Scientific approaches may also concentrate on different areas of those phenomena – their utilitarian, functional side or their symbolical, sometimes historical evolution and meanings. As such, main tendencies and scopes of theories tend to treat family (and marriage) as: a) a functional, social structure of survival and socialization; b) symbolical value or concept characteristic for specific culture; c) formal, legal system of organization and control within old and modern societies; d) psychological structure of emotions and an abstract needs realization unit.

Family as a functional, social structure of survival and socialization

Classical sociology defines family as a structure where basic socialization of the child takes place and which has a functional goal of boosting survival chances of individual extremely. Socialization processes start in childhood to lose on importance in teenager years in favor of peers-based socialization. In later stages of life, all the family-external socialization from different life experiences may be or may not be collided, reexamined through family. In result, some people return and some not return to the basic concepts reinternalization within family (Morgan, 2015, Ritzer, 2005, Ribbens, Edwards, 2011). This “safety-fuse” function of family helps keeping the society stable reducing

with fulfilling parents' expectations became such an important and consistent part of each interview, which influenced almost all other areas of life that it inspired me to write a following paper.

2005, Ribbens, Edwards, 2011). Ta funkcja „bezpiecznika” rodziny pomaga w utrzymaniu stabilności społeczeństwa, redukując ekstremalne zachowania i trzymając w ryzach nawet dorosłych ludzi (Sulloway, 1996).

Utylitarna funkcja rodziny koncentruje się nie tylko na wychowywaniu dzieci, przygotowaniu ich do życia w społeczeństwie, ale zwyczajnie zapewnia podstawowe potrzeby, takie jak jedzenie, mieszkanie, przywiązanie psychiczne i miłość, wszelkiego rodzaju wsparcie – zwłaszcza gdy w wieku dorosłym dzieciom tym dzieje się coś złego. Ponadto, podczas gdy rodzice naturalnie starzeją się i wymagają opieki, oczekuje się, że w oparciu o więzi rodzinne, dzieci będą im pomagać fizycznie i finansowo. Pomaga to w utrzymaniu stabilności społecznej osób starszych i dorosłych w wieku produkcyjnym, którym zdarzają się nieoczekiwane wypadki (Halatcheva-Trapp i inni, 2019).

Rodzina dzieli się na najbliższe i dalsze kręgi. Najbliższa byłaby zwykle nazywana rodziną nuklearną, składającą się z małżeństwa i ewentualnych dzieci lub zwierząt domowych, a rodzina wielopokoleniowa obejmuje całe rodzeństwo, rodziców, dziadków, ciotki, kuzynów, itp. (Morgan, 2015, Ritzer, 2005, Ribbens, Edwards, 2011). Czasami dochodzi do rozpadu rodziny, rozwodów lub innych nieoczekiwanych sytuacji. Następnie, jeśli powstaje inna rodzina lub rodziny, czasami nazywamy je rodzinami patchworkowymi – z dziećmi lub bez dzieci z różnych związków, z małżeństwem lub bez. Współcześnie istnieje też wiele form rodzin społeczności LGBT+ – czasem uznanych przez prawo różnych krajów, czasem nie, a czasem bez oficjalnego statusu rodziny/małżeństwa, ale z podstawowymi przepisami, prawem dziedziczenia, informacjami medycznymi, itp. Istnieje także wiele różnych form rodzin biseksualnych, poligamicznych i seksualnie niezależnych, które mogą, ale nie muszą być nuklearne (tamże).

Z tego punktu widzenia małżeństwo służy także względem praktycznym – stabilizuje związek poprzez symboliczne i urzędowe wiązanie ludzi, zapewnienie prawa własności i dziedziczenia w różnych formach (wspólności lub odrębności). Ludzie zazwyczaj wspierają się nawzajem, wzrastają ich szanse na przeżycie, rosną też szanse na reprodukcję całego gatunku, ponieważ małżeństwo jest zwykle najbardziej społecznie akceptowaną i aprobowaną strukturą odpowiedzialną za reprodukcję.

Rodzina jako wartość symboliczna lub pojęcie charakterystyczne dla określonych kultur

Różne badania antropologiczne i socjologiczne od zawsze koncentrowały się na specyficznych, unikalnych formach rodzin i małżeństw charakterystycznych dla różnych kultur świata. Uczniowie próbują ustalić modele najbardziej typowych form tych jednostek społecznych i opisywać ich genezę, wzorce działania, promowane wartości, napięcia

extreme behaviors and keeping even adult people in check (Sulloway, 1996).

The utilitarian function of family not only concentrates around raising children, preparing them for life in society, but just provides basic necessities such as food, housing, psychological attachment and love, support of all kinds – especially when something bad happens in adulthood to the children. Also, while parents get naturally old and require care, children are expected to help them physically and financially based on family bonds. This function helps maintaining social stability of elders in general and production age adults when unexpected accidents happen (Halatcheva-Trapp and others, 2019).

A family divides into the closest and further circles. The closest one would be usually called the nuclear family constituted of a married couple and possible children or pets, and the extended family includes all the siblings, parents, grandparents, aunts, cousins etc. (Morgan, 2015, Ritzer, 2005, Ribbens, Edwards, 2011). Sometimes, the family breaks, divorces or other unexpected situations happen. Then if another family or families are formed, sometimes we call them the patchwork families – with or without children from different relationships, with or without marriage. In modern times, there are also many forms of LGBT+ community families – sometimes recognized by law of different countries, sometimes not and sometimes without the official status of a family/marriage but with basic provisions, right of inheritance, medical information etc. There are also various bi-sexual, polygamic and sexually independent forms of families, which may or may not be nuclear (Ibidem).

From this point of view, a marriage also serves practical reasons – it stabilizes the relationship by symbolically and officially binding people together, providing right of possessions and inheritance in different forms (mutual or separate properties). People usually support each other, their chances of survival go up, chances of reproduction of the whole species also grow because a marriage usually is the most socially accepted and endorsed structure responsible for reproduction too.

Family as a symbolical value or concept characteristic for specific cultures

Different anthropological and sociological studies have always concentrated on specific, unique forms of families and marriages characteristic for diverse cultures of the world. Scholars try modelling most typical forms of those social institutions and describe their origins, working patterns, promoted values, tensions and ways, in which they evolve

i sposoby, w jakie ewoluowały one z upływem czasu (Halatcheva-Trapp i in., 2019, Kohlman, Krieg, Dickerson, 2013).

Podejście takie promuje analizę strukturalną ponad wszystko inne, ale z wysokim poziomem relatywizmu. Ma ono zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ. Po pierwsze, rozwinęło wysoki poziom szacunku kulturowego, różnorodności i otwartego podejścia z tolerancją wobec przeciwstawnych form rodziny. Pomogło pozbyć się etnocentryzmu naukowego – przynajmniej w teorii – ale w praktyce pomaga też to urzeczywistnić (Morgan, 2015, Ritzer, 2005). Jednocześnie im więcej przeprowadzonych badań, tym mniej jasne stają się definicje tego, czym w ogóle jest rodzina. Antropologowie przyjmują perspektywę multidyscyplinarną w najbardziej dosłownym tego słowa znaczeniu, poszukując aktualnie działających narzędzi swojej pracy w konkretnym miejscu, co ma wiele zalet, ale czasami staje się problematyczne. Z jednej strony jesteśmy w stanie wyjaśnić lokalne zjawiska w zadowalający sposób, stworzyć stosunkowo modele wystarczające dla dobrej nauki, ale wada ujawnia się, gdy wszystko staje się tylko modelem względny, z prawie wszystkimi podstawowymi cechami, które są zmienne. Ustalenie jakichkolwiek stabilnych uogólnień – jak kto z kim się łączy, co mają na myśli rodzice, co mają na myśli partnerzy, co mają na myśli dzieci – wszystko się zmienia. Nie jest możliwa żadna definicja rodziny lub małżeństwa w ogóle – tylko lokalne, specyficzne odmiany (tamże).

Jednak ze względu na to, że kultury, religie, systemy prawne tak bardzo się od siebie różnią, jesteśmy zmuszeni do posługiwania się tym specyficznym podejściem ze wszystkimi jego wadami uniemożliwiającymi uogólnienia. Stało się to szczególnie widoczne nawet w praktycznych obszarach przed i po II wojnie światowej, kiedy zglobalizowany świat musiał wymyślić cały system prawny małżeństw i uznawania rodzin, ale także imigracji, systemów podatkowych, zakupu nieruchomości za granicą, itp.

Rodzina jako formalny, prawny system organizacji i kontroli w starych i nowoczesnych społeczeństwach

Sytuacja ta prowadzi nas do innego zestawu teorii. Według nich rodzina jest częścią globalnego, funkcjonalnego systemu klasyfikacji i uznawania osób w świetle prawa. Służy porządkowi, porządkuje, pozwala na identyfikację osób posiadających osobowość prawną i prawnie związanych – na przykład, jeśli ktoś zaginie, to rząd i instytucje publiczne mogą znaleźć tę osobę korzystającą z kontaktu pierwszego poziomu, np. z żoną/mężem, dziećmi, rodzicami, w różnych nieruchomościach, itp. (Rodgers, 2004, Morgan, 2015, Ribbens, Edwards, 2011).

Więzy rodzinne zabezpieczają także kredyty, przestępstwa, różne formy zdarzeń losowych i zobowiązań – zwłaszcza tak bliskie kręgi rodzinne,

through history (Halatcheva-Trapp and others, 2019, Kohlman, Krieg, Dickerson, 2013).

Such an approach promotes structural analysis over anything else but with a high level of relativism. It has both positive and negative effect. First, it developed a high level of cultural respect, diversity and open-minded approach with tolerance towards opposite forms of family. It helped getting rid of scientific ethnocentrism – at least in theory – but in practice, it helps making it the reality as well (Morgan, 2015, Ritzer, 2005). At the same time, the more research conducted, the least clear definitions of what family is in general become. Anthropologists take a multidisciplinary perspective in its most literal sense searching for currently working tools of their work at the specific place, which has many advantages, but sometimes becomes problematic. At one hand, we are able to explain local phenomena in a satisfactory manner, create relatively sufficient models for the sake of science but its drawback reveals when everything becomes just a relative model with almost all the basic characteristics changeable. Coming up with any stable generalizations – like who couples with whom, what parents mean, what partners mean, what children mean – it all changes. No definition of family or marriage in general is possible – only local, specific variations (Ibidem).

However, due to the fact that cultures, religions, legal systems differ so much from each other, we are forced to use this specific approach with all its faults of anti-generalization. It became especially visible even in practical areas before and after World War II when globalized world had to invent the whole, legal system of mutual marriages and families recognition for the sake of travelling but also immigration, taxation systems, buying overseas real estate etc.

Family as a formal, legal system of organization and control within old and modern societies

This situation brings us to another set of theories. According to them, a family is a part of the global, functional system of classification and legal recognition of people. It serves order, it makes things structured, it allows people having legal entities and legally bound connections, which become traceable – for instance, if someone disappears, then the government and public institutions may find that person using first level contact such as a wife/husband, children, parents, mutual real estate properties etc. (Rodgers, 2004, Morgan, 2015, Ribbens, Edwards, 2011).

Credits, crimes, different forms of random events and obligations are also secured by family bonds – especially those close family circles such as

jak małżeństwo, dziedziczenie krwi międzypokoleniowej, itp. Zawsze jest ktoś, kto poniesie odpowiedzialność w imieniu pozostałych członków rodziny, istnieje przede wszystkim możliwość śledzenia dużych, nowoczesnych populacji (Carter, 1993, Rodgers, 2004).

Na przykład w średniowieczu i starszych epokach wielu kultur nie było potrzeby tworzenia oficjalnej, legalnej struktury rodzin i małżeństw. John z Rathole Village był znany jako John z Rathole Village lub jeśli był kowalem, to jako John the Blacksmith lub John the Blacksmith z Rathole Village. To było w zupełności wystarczające. Natomiast w przypadku rodziny królewskiej, monarchie i panowie feudalni zaczęli mieć tytuły, nazwiska rodowe, herby i wreszcie nazwiska, oficjalne prawa spadkowe, dokumenty, pieczęcie, akta majątkowe, itp. – powstały pierwowzory współczesnych rodzin i systemy małżeńskie według prawa różnych krajów (tamże).

Rodzina jako psychologiczna struktura emocjonalna i jednostka realizacji abstrakcyjnych potrzeb

Wreszcie, nauka zorientowana psychologicznie koncentruje się na tym, jak rodzina nie tylko socjalizuje się, zwiększa szanse na przeżycie czy zabezpiecza porządek i system prawny, ale zapewnia najbardziej podstawowe, emocjonalne wsparcie dla człowieka. Zgodnie z tymi teoriami ludzie zaspokajają w rodzinie swoje potrzeby miłości, przywiązania, bezwarunkowego zaufania. Najpierw jest to rodzina pokrewna, potem pojawi się związek pary romantycznej. Tak więc instytucja formalnego, symbolicznego małżeństwa została stworzona, aby zaznaczyć moment wejścia w krąg rodzinny i symbolicznie usprawiedliwić miłość poza rodziną, która stanie się ponownie miłością wewnątrz rodziny (Halatcheva-Trapp i inni, 2019, Kohlman, Krieg, Dickerson, 2013).

W całym zakresie tych teorii rodzina służy jako pole do rozgrywania całej emocjonalnej gry ludzkiego życia. Rodzina zapewnia darmowe „pole do eksperymentowania”, uczenia się i zaspokajania tej potrzeby, gdy się rodzimy, a następnie rozszerza się na inne pola, na małżeństwo, własną rodzinę, różne związki. Dlatego też dzieci dorastające bez rodziców, w sierocińcach lub innych instytucjach tęsknią za emocjonalną opieką, przywiązaniem, a czasem tworzą „sztuczne” rodziny z innymi dziećmi dorastającymi, by w dorosłym życiu stać się prawdziwymi braćmi i siostrami (tamże).

Rodzina jako mieszanka wszystkich cech funkcjonalnych, psychologicznych i kulturowych

Podsumowując, najbardziej racjonalnym podejściem byłoby zaakceptowanie, że wszystkie te definicje składają się na to, czym naprawdę jest rodzina.

a marriage, blood inheritance between generations etc. There is always someone to become responsible in the name of the other family members, there is foremost – the possibility of keeping track of big, modern populations (Carter, 1993, Rodgers, 2004).

For instance, in middle ages and older eras of many cultures, there might have not been a need for official, legal families and marriages structuration. A John from Rathole Village was known as just a John from Rathole Village or if he was a blacksmith, then maybe John the Blacksmith or John the Blacksmith from the Rathole Village. It was perfectly sufficient. However, when it came to royalty, monarchies and feudal lords – they started having titles, family names, coats of arms and finally – surnames, official inheritance laws, documents, seals, property records etc. – all prototypes of the modern families and marriage legal systems of different countries (Ibidem).

Family as a psychological structure of emotions and an abstract needs realization unit

Last but not least, psychologically oriented science concentrates on how family not only socializes, boosts chances of survival or secures order and legal system but provides most basic, emotional support for humans. According to those theories, people fulfill their needs of love, attachment, unconditional trust within family. First, it is the blood related family, then it becomes a relationship of a romantic couple so the institution of formal, symbolical marriage has been created to mark this moment of entering the family circle and symbolically justify the love out of family becoming the love inside of family again (Halatcheva-Trapp and others, 2019, Kohlman, Krieg, Dickerson, 2013).

Through the scope of those theories, family serves the purpose of a field for playing the whole emotional game of human life. Family provides the free-given “play mat” to learn and fulfill this need when we are born and then becomes extended on other game fields into the marriage, own family, different relationships. This is also why children growing up without parents, at orphanages or other institutions long for emotional care, attachments and sometimes create “artificial” families with other children there growing up together to become like real brothers and sisters in adulthood (Ibidem).

Family as a mix of all the functional, psychological and cultural features

In conclusion, the most rational approach would be to accept that all of those definitions constitute what a family really is. They concentrate on different fields, which do not exclude each other.

Koncentrują się one na różnych dziedzinach, które wzajemnie się nie wykluczają. W tym kontekście rodzina chińska pełni te same role i może być opisana tymi samymi cechami, co każda inna rodzina, ale treść stworzonego antropologicznie modelu będzie po prostu inna niż rodziny kultury zachodniej czy jakiegokolwiek inne alternatywne modele, które możemy zechcieć porównać (Morgan, 2015, Ritzer, 2005, Ribbens, Edwards, 2011).

Warto też wspomnieć, że choć kultury azjatyckie mają wiele wspólnych mianowników, w rzeczywistości wszystkie różnią się od siebie dość znacznie – podobnie jak kultury europejskie czy kultury afrykańskie. Z perspektywy europejskiej można pokusić się o stwierdzenie, że na przykład – konfucjańskie dziedzictwo wszystkich rodzin wschodnioazjatyckich stanowi wyjaśnienie tych samych cech. Do pewnego stopnia byłaby to prawda, wciąż musimy jednak pamiętać, że różne kraje przeszły przez tysiące lat inną ewolucję i ostatecznie ich doświadczenia były zupełnie inne. Tak więc niektóre podobne cechy mogą wynikać ze wspólnej linii przeszłych pojęć i filozofii kulturowych, ale w rzeczywistości mogą one pochodzić z różnych doświadczeń, tylko prowadzą w efekcie do stosunkowo tego samego lub skrajnie podobnego modelu. W jednym przypadku mogą to być korzenie konfucjańskie, w innym może to być wręcz przeciwne doświadczenie historyczne, które prowadzi do tego samego wniosku, a czasem ustalenie, co dominuje (jeśli w ogóle) byłoby po prostu niemożliwe (Levenson, 2016).

Najważniejsza wiedza wynikająca z tego zjawiska jest taka, że naukowcy europejscy czy amerykańscy muszą uważać zarówno na etnocentryzm, jak i uogólnienie „charakterystyki azjatyckiej”, podczas gdy chińscy naukowcy powinni być raczej przeciwni – krytyczni wobec opisu własnej kultury – jak to zawsze ma miejsce w przypadku naukowców opisujących i badających własne otoczenie.

Tradycyjna chińska rodzina

Tradycyjna chińska rodzina ma swoje korzenie w różnych źródłach: a) filozofii konfucjanizmu; b) ogólniejszej, chińskiej charakterystyce kultury przed i po Konfucjuszu; ale także – c) w innych, nowożytnych zmianach i procesach odpowiedzialnych za obecną chińską rzeczywistość. Wszystkie one mieszają się ze sobą tworząc obecną instytucję społeczną i codzienne praktyki tradycyjnej rodziny w Chinach, bo czy nam się to podoba, czy nie – rodzina w Chinach jest nadal tradycyjna (zarówno w chińskim, jak i europejskim znaczeniu), nawet jeśli na zewnątrz może wyglądać na bardzo nowoczesną konstrukcję (Levenson, 2014, Pejda, Ciemiński, 2021, Lang, 2008, Su, 2010, Chinese Family Today, 2018).

In this context, the Chinese family fulfills the same roles and may be described with the same characteristics as any other family but the content of the anthropologically created model will be just different than Western culture families or any other, alternative models we may want to compare with (Morgan, 2015, Ritzer, 2005, Ribbens, Edwards, 2011).

Also, it is worth mentioning that even though Asian cultures have many common denominators, in reality, they all differ from each other quite much – similar to European cultures or African cultures. From European perspective, we may be tempted to say that for instance – Confucian heritage of all the Eastern Asian families explains the same characteristics in them. To some extent, it would be true while we still need to remember that different countries came through a different evolution of thousands of years and their experiences were totally different in the end. Thus, some similar features may be explained by the common ancestry line of cultural concepts and philosophies but in reality, they may come from diverse experiences only concluding with relatively same or extremely similar model. Once it may be the Confucian root, once it may be even the opposite historical experience just leading to the same conclusion and sometimes determining which dominates (if any) would be simply impossible (Levenson, 2016).

The most important knowledge from this phenomena is that European or American scientists need to be careful about both ethnocentrism and “Asian-characteristics” generalization while Chinese scientists should be rather opposite – critical towards describing own culture – like it is always the case with any scientists writing and studying their own neighborhood.

Traditional Chinese family

A traditional Chinese family has its roots in different places: a) Confucianism philosophy; b) more general, Chinese characteristics of culture before and after Confucius; but also – c) in different, modern era changes and processes responsible for current Chinese reality. All of those origins mix with each other creating the current social institution and everyday practices of traditional family in China because no matter if we like it or not – the family in China is still traditional (both in Chinese and European meanings) even if on the surface it may look like a very modern construct (Levenson, 2014, Pejda, Ciemiński, 2021, Lang, 2008, Su, 2010, Chinese Family Today, 2018).

Chińska rodzina w historii – zmiana pokoleniowa i antytradycyjne wyzwania

Pojęcie rodziny w Chinach ewoluowało przez tysiące lat i choć z europejskiej perspektywy trudno w to uwierzyć, zachowało się wiele cech typowych dla rodzin chińskich z czasów starożytnych i „średniowiecza”, kultywowanych w formie bardzo prawdziwych, nadal żywych tradycji. To mocne stwierdzenie znajduje swoje uzasadnienie zarówno w codziennych praktykach ujawniających tradycyjne, historycznie znane tendencje chińskich rodzin, jak i w wywiadach z chińskimi obywatelami, nauczycielami czy naukowcami, którzy wydają się doskonale zdawać sobie sprawę z korzeni obecnej chińskiej rodziny (Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017, Levenson, 2016).

Generalnie ciągłość została zachwiana (nie przerwana) tylko dwukrotnie w historii Chin i stało się to stosunkowo niedawno. Po raz pierwszy, gdy świat zachodni przybył do Azji, zderzenie kultur otworzyło globalną wymianę i rywalizację różnych zasad w XVI-XIX wieku. Wiele chińskich wartości, podobnych do japońskich czy koreańskich, stanęło w obliczu wątpliwości – w tym wartości tradycyjnej, uznawanej za feudalną – rodziny chińskiej. Jednak chińska dumna oraz długa historia filozofii i kultury imperium zapobiegły załamaniu się centralnych koncepcji rodziny – podobnie jak w wspomnianych Japonii i Korei. Kolejny, jeszcze ważniejszy moment w historii chińskiej, tradycyjnej rodziny nastąpił po II wojnie światowej. Pod rządami Mao Zedonga rewolucja kulturalna i krytyka całej tradycyjnej kultury chińskiej ponownie rzuciły wyzwanie chińskiej kulturze, ale silne więzi rodzinne i tradycje przetrwały próbę czasu, aby w pierwszym kwartale XXI wieku wejść w renesans. (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017).

Obecnie chińska, tradycyjna rodzina jest bardzo silna – przypuszczalnie przez ostatnie 30-40 lat od czasu reform i odbudowy Deng Xiaopinga, ale jest coraz bardziej kwestionowana w najnowszych, współczesnych czasach przez młode pokolenia. Używanie zachodnich koncepcji naukowych „gen Z”, „gen Y”, itp. do badania chińskiego społeczeństwa nie ma większego sensu, ale tendencje indywidualizacyjne, przeciwstawianie się tradycji, przeciwstawianie się bardzo ścisłej hierarchii i oczekiwaniom w chińskiej rodzinie można dostrzec wszędzie – w tym w Chinach (tamże). Niektórzy naukowcy twierdzą, że jest to efekt globalizacji, inni podkreślają znaczenie ekonomii i konsumpcjonizmu, laicyzacji. Jedna grupa sugeruje, że te zmiany mogą lub nawet powinny być badane uniwersalnie, bez różnicowania kulturowego, inna zupełnie odwrotnie. Podobnie jak w wielu dziedzinach życia społecznego, najbardziej realistycznym podejściem byłoby stwierdzenie, że w grę wchodzi zarówno procesy lokalne, jak i globalne, więc choć można dostrzec korelacje, trudno jest określić, co tak naprawdę bar-

Chinese family through history – generational change and anti-traditional challenges

The concept of family in China has evolved through thousands of years and even though it may be hard to believe from an European perspective, many features typical for Chinese families from ancient times and “middle ages” have been preserved, cultivated in a form of very real, alive traditions today. This strong statement finds ground both in everyday practices revealing traditional, historically famous tendencies of the Chinese families and in interviews with Chinese citizens, teachers or scholars, who seem to be perfectly aware of the roots of the current Chinese family (Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017, Levenson, 2016).

In general, the continuity has been only shaken (not broken) twice in history of China and it happened relatively recently. First time, when Western world came to Asia, clash of cultures opened global exchange and rivalry of different orders in XVI-XIX c. Many Chinese values, similar to Japanese or Korean – were faced by doubt – including traditional, considered as feudal – Chinese family. However, Chinese pride and long history of philosophy and empire cultivation prevented the central family concepts from collapsing – similar as in mentioned Japan and Korea. The next, even more important moment in history of the Chinese, traditional family was after World War II. Under rule of Mao Zedong, the cultural revolution and critique of all traditional challenged Chinese culture again but the strong, family bonds and traditions withstood the test of time to enter the renaissance in first quarter of XXI c. (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017).

Currently, the Chinese, traditional family is very strong – for presumably last 30-40 years since Deng Xiaoping reforms and restorations but it is more and more challenged in the newest, modern times by the young generations. There is not much sense in using Western science concepts of “gen Z”, “gen Y” etc. for studying Chinese society, but the tendencies of individualization, opposing tradition, opposing very strict hierarchy and expectations within Chinese family may be spotted all around the world – including China (Ibidem). Some academics claim it is an effect of globalization, others highlight importance of economy and consumptionism, laicization. One group suggests that those changes can or even should be studied universally, without cultural differentiation, others totally the opposite. As in many areas of social life, the most realistic approach would be to agree that there are both local and global processes involved so while correlations may be spotted, it is hard determining what really influences what more. All in all, one fact is known – that the Chinese family, even considering all the generational change and revolution of modern, consumptionism times and individualism, still

dziej wpływa na co. W sumie jeden fakt jest wiadomy – że chińska rodzina, nawet biorąc pod uwagę całą zmianę pokoleniową i rewolucję czasów nowożytnych, konsumpcjonizmu i indywidualizmu, nadal opiera się na bardzo tradycyjnym, mocnym zestawie pojęć lub filozofii, z których konfucjanizm wydaje się najbardziej fundamentalny (Chinese Family Today, 2018, Rosemont 2016, Levenson, 2016).

Podstawa konfucjańska

W konfucjanizmie rodzina jest oczywiście naturalną jednostką, dającą ludziom wsparcie emocjonalne, pomagającą, zwiększającą szanse na przeżycie, promującą reprodukcję, itp., jak w każdym innym kraju. Jednak aspekt socjalizacji i odpowiedzialności za porządek prawny i społeczny nakładany na rodziny wydaje się być znacznie bardziej akcentowany niż w filozofiach zachodnich (Levenson, 2016, Rosemont, 2016, Pejda, Ciemieński, 2021).

Rodzice są odpowiedzialni i mają honorowy obowiązek wobec całego społeczeństwa, aby tworzyć obywateli użytecznych dla kraju/rządu i dla całego społeczeństwa. Dzieci muszą być wychowywane głównie zgodnie z ogólnymi filozofiami, wierzeniami, ideologiami i harmonią społeczną, a nie osobistymi, indywidualnymi pragnieniami lub przekonaniami. Na Zachodzie istnieje bardzo stanowczy i ważny postulat wolności wychowywania dzieci „zgodnie z osobistymi przekonaniem i wartościami”. Mogą to być przekonania religijne, kodeks etyczny, perspektywy zawodowe i wszystko co ich dotyczy, dzięki czemu chcemy wychowywać nasze dzieci. Gdy dziecko dorasta, wolność wyboru staje się ważniejsza, ale w rzeczywistości nie jest ona tak ważna w dyskursie na temat właściwej opieki nad dzieckiem i w realnych przekonaniach rodziców – wciąż uważają oni, że wiedzą lepiej, ale nawet biorąc to pod uwagę, wolność odgrywa na Zachodzie znacznie, znacznie ważniejszą rolę. Również nowoczesne, nowe ideologie rodzicielskie promują wolność dziecka ponad władzę rodzicielską, więc takie tendencje istnieją (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017, Levenson, 2016, Rosemont, 2016, Pejda, Ciemieński, 2021).

W Chinach idea wychowywania dzieci „zgodnie z osobistymi przekonaniem” istnieje do pewnego stopnia nieświadomie, jak wszędzie na świecie, ale przez ponad dwa tysiące lat nigdy nie była podkreślana jako główna wolność i prawo rodziny w oficjalnym, instytucjonalnym dyskursie rodzinnym. Wolność osobista po prostu nie jest najważniejszą, centralną cnotą. Dzieci powinny być raczej socjalizowane, zawsze z uwzględnieniem koncepcji społecznej odpowiedzialności, harmonii i użyteczności dla całego społeczeństwa. To jest główna idea – rodzina musi przekazywać tradycyjne chińskie wartości, a także całościowo przygotować użytecznego członka społeczeństwa. Osobisty zysk rodziny wynika z posiadania kogoś, kto później zajmie się

bases on a very traditional, strong set of concepts or philosophies, of which Confucianism seems the most fundamental one (Chinese Family Today, 2018, Rosemont 2016, Levenson, 2016).

Confucian foundation

In Confucianism, the family is, of course, a natural unit giving people emotional support, help, boosting survival, promoting reproduction etc. as in any other country. However, the aspect of socialization and responsibility for both legal and social order laid on families seems to be much more stressed than in Western philosophies (Levenson, 2016, Rosemont, 2016, Pejda, Ciemieński, 2021).

Parents are responsible and have an honor-based obligation to the whole society to create citizens useful for the country/government and for the whole society. Children must be raised according mainly to the general philosophies, beliefs, ideologies and societal harmony rather than personal, individual desires or beliefs. In the West, there is a very firm and important claim of freedom of upbringing children “in accordance with personal beliefs and values”. Those may be religious beliefs, ethical codex, career projects and everything in-between – by which we want to raise our children. When child grows, the freedom of his/her choice becomes more important but in reality, it is not that important in discourse of proper child-care and in real beliefs of parents – they still think they know better but even taking it into consideration, freedom plays much, much more important role in the West. Also, modern, new parental ideologies promote freedom of child above parent’s authority so such tendencies exist (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017, Levenson, 2016, Rosemont, 2016, Pejda, Ciemieński, 2021).

In China, the idea of upbringing children “in accordance with personal beliefs” unconsciously exists to some extent, like everywhere around the world, but have been never stressed as the main freedom and right of the family in official, institutional family discourse for more than two thousand years. Personal freedom is simply not the most important, central virtue involved. Children need to rather be socialized by always having that concept of social responsibility, harmony and usefulness for the whole society in mind. That is the central idea – family has to transfer traditional Chinese values as well as prepare a useful, holistic member of the society. Personal gain of family comes from having someone to take care of elders later but even more – from pride of creating the “good quality” citizen – and here is where the whole play starts (Ibidem).

starszymi, ale jeszcze bardziej – z dumy z tworzenia obywatela „dobrej jakości” – i tu zaczyna się cała zabawa (tamże).

To, co oznacza „dobrej jakości” dzieci, zmienia się z czasem, ale spełnienie tych społecznie generowanych matryc i idealnych typów nadaje rodzinie konfucjańskie „oblicze”. Oblicze może być rozumiane tylko jako wizerunek publiczny (nie zawsze pokazujący prawdziwe, wewnętrzne ja jednostki lub rodziny). Wtedy jest to nadal bardzo, bardzo ważne dla Chińczyków. Jednocześnie może to być także poważnie zinternalizowany zestaw wartości, rozumiany jako względnie dające się przetłumaczyć pojęcie europejskiego honoru. Jednostki i rodziny mają pewną „pulę honoru”, która może się powiększać lub zmniejszać wraz z różnymi osiągnięciami lub porażkami ważnych członków rodziny. Takimi członkami są dzieci dla rodziców oraz rodzice, rodzeństwo lub małżonkowie dla dzieci. Następuje też oczywiście zmiana pokoleniowa i jedna osoba może jednocześnie pełnić różne role – dziecko, rodzic, wnuczek i rodzeństwo (Levenson, 2016, Rosemont, 2016, Pejda, Ciemieński, 2021).

Zwłaszcza ten społeczny, holistyczny, systemowy aspekt definiowania rodziny, który w przeszłości wpływał na chińskie praktyki socjalizacji rodziny, przetrwał do dziś tylko ewoluując w szczegółach, zachowaniach, celach i metodach, podczas gdy podstawowa idea pozostaje ta sama – chińska rodzina jest odpowiedzialna przede wszystkim za tworzenie dobrej jakości dzieci, które dobrze służą społeczeństwu i które składają się na osobisty „wizerunek” rodziców (Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017, Chinese Family Today, 2018).

Struktura rodziny wielopokoleniowej

Zazwyczaj chińska rodzina jest na pierwszy rzut oka nuklearną rodziną, ale w rzeczywistości jest to raczej rodzina wielopokoleniowa. Rodzice, rodzeństwo, bliscy krewni zawsze pozostają widoczni, ważni i wpływowi. Generalnie wszystkie ciotki i wujkowie, bliscy kuzyni, mogą być uważani za rodzinę stosunkowo „bliższą” niż w świecie zachodnim (Chinese Family Today 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017, LGB & Maryknoll, 1985). Zwykle biorą oni czynny udział w wychowaniu dzieci, inwestycjach rodzinnych i życiu codziennym. Język chiński zawiera nawet specjalne terminy (wiele różnych) na określenie różnych członków rodziny – młodszy brat nazywany jest inaczej niż młodsza siostra, to samo dotyczy starszego rodzeństwa, kuzynów, ciotek, wujków, dziadków, rodzeństwa dziadków, dalszych kuzynów. Oprócz tego, w specyficzny sposób nazywani są również nowi członkowie rodziny – na przykład – jeśli ktoś się żeni, to małżonek staje się „młodszym” lub „starszym” bratem rodzeństwa żony/męża. Cała struktura nazw wydaje się bardzo skomplikowana i złożona, co zazwyczaj odzwierciedla wysoce hierarchiczny charakter rodzin azjatyckich w ogóle,

What a “good quality” children means changes through time but fulfilling those socially generated matrixes and ideal types gives family the Confucian “face”. Face may be understood just as a public image (not always showing real, inner-self of individual or the family). Then it is still very, very important for the Chinese people. At the same time, it may be also the seriously internalized set of values understood as a relatively translatable concept of European honor. Individuals and families have some “pool of honor”, which may increase or decrease with different achievements or failures of important members of the family. Such members are children for parents and parents, siblings or spouses for children. Of course, generational change occurs and one person may fulfill different roles at the same time – a child, a parent, a grandchild and a sibling (Levenson, 2016, Rosemont, 2016, Pejda, Ciemieński, 2021).

Especially this social, holistic, system-oriented aspect of defining family used to influence Chinese family socialization practices in the past and it survived till today only evolving in details, behaviors, goals and methods while the basic idea remains the same – the Chinese family is responsible for creating good quality children in the first place, which serve society well and which add up to the personal “face” of parents (Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017, Chinese Family Today, 2018).

Extended family structure

Typically, Chinese family is a nuclear one at the face value but in reality, it is rather an extended family. Parents, siblings, close relatives always remain visible, important and influential. In general, all the aunts and uncles, close cousins, may be considered as a relatively “closer” family than in Western world (Chinese Family Today 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017, LGB & Maryknoll, 1985). They usually take active part in raising children, in family investments and everyday life. Chinese language even incorporates special terms (a lot of different ones) to call different members of the family – a younger brother is called different than a younger sister, the same about elder siblings, cousins, aunts, uncles, grandparents, siblings of grandparents, further cousins. Additionally, new members of the family are also called in a specific way – for instance – if someone marries, then a spouse becomes a “younger” or “older” brother to the siblings of wife/husband. The whole structure of names seems very complicated and complex, which typically reflects a highly hierarchical character of Asian families in general, which still persists especially in

który nadal utrzymuje się zwłaszcza w Chinach (tamże). Z perspektywy europejskiej nawet współczesne chińskie rodziny bardziej przypominają staromodny klan. W tym miejscu należy zauważyć, że naturalną tendencją do postrzegania klanów, „orientalnych” struktur kulturowych jako podrzędnych wobec kultury europejskiej, „nowoczesnej” należy kontrolować i łagodzić, aby nie wpaść w pułapkę etnocentrycznej analizy rodziny chińskiej. Nawet jeśli można użyć nazwy klan, nie powinniśmy automatycznie łączyć tego terminu z negatywnymi znaczeniami, ponieważ ma on zarówno dobre, jak i złe strony, ma swoją wartość i jest znacznie bardziej złożony i skomplikowany, niż się wydaje.

Chińczycy określają rodzinę, nawet siebie jako swoją „małą rodzinę” (najbliższą) i „dużą rodzinę” / „wielopokoleniową rodzinę”. Każdy ma swoją konkretną pozycję, hierarchia jest bardzo silna i naprawdę wpływowa, ponieważ od młodszych pokoleń oczekuje się słuchania starszych, szanowania starszeństwa i już istniejących tradycji (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017). Kobiety teoretycznie są zobowiązane do symbolicznego wejścia do rodziny męża poprzez podporządkowanie się teściom, podczas gdy w rzeczywistości zawsze istnieje bardzo silny wpływ i obecność rodziców kobiety w całej nuklearnej strukturze rodziny, także w rodzinnych „negocjacjach” pomiędzy teściami. Negocjacje te czasami dotyczą spraw mieszkaniowych, przyszłych inwestycji, opieki nad wnukami czy po prostu rozwiązywania codziennych problemów obu rodzin. Teściowie mają – znowu – stosunkowo silną pozycję i oczekuje się od dzieci, że będą słuchać nawet jako pełnoprawni dorośli (słowo stosunkowo należy powtarzać bardzo często, gdy mówimy o chińskich rodzinach, ponieważ zawsze istnieje potrzeba dokonania porównania z europejskiej perspektywy, aby choćby rozumieć subiektywne poziomy i intensywność określonych cech) (Chang, 2017, Chin, 1989).

Dzieci bardzo często opiekują się innymi dziećmi, tak jak w Europie, ale istnieje dyskursywna i symboliczna presja, by starszy brat/siostra był dosłownie „opiekunem” młodszych. Trwa to przez lata młodości, ale także wczesną młodość – nie kończy się, gdy osoba nie wymaga już opieki. Tworzy to specyficzną więź pomiędzy chińskim, tradycyjnym rodzeństwem, ale jak możemy sobie wyobrazić, jest też wiele sytuacji, w których rodzeństwo po prostu się rozpada, traci kontakt, nie jest tak blisko. Warto, jednakże zauważyć, że ogólna tendencja nadal się utrzymuje (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017).

Chińska rodzina jako perspektywa

Chińską rodzinę można rozpatrywać bardziej w kategoriach perspektywy niż struktury czy zjawiska istniejącego tu i teraz. Zawsze istnieje bardzo silna tendencja do myślenia o przyszłości, o możliwych celach, osiągnięciach i przynajmniej uogół-

China (Ibidem). From European perspective, even modern day Chinese families seem more like an old-fashioned clan. Here a remark needs to be made that the natural tendency of perceiving clans, “oriental” cultural structures inferior to European, “modern” culture should be controlled and mitigated to do not fall into a trap of ethnocentric analysis of the Chinese family. Even if it may be called a clan, we should not automatically connect this term with negative meanings since it has both good and bad sides, has its own value and is much more complex and complicated than it seems.

Chinese people define family even themselves as their “small family” (closest one) and the “big family”/“extended family”. Everyone has his or her specific position, the hierarchy remains very strong and really influential because younger generations are expected to listen to elders, respect seniority and the already existing traditions (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017). Women are theoretically obliged to symbolically enter the husband’s family by becoming subordinate to parents in law while in reality, there is always a very strong influence and presence of the woman’s parents in the whole nuclear family structure as well as in specific, family “negotiations” between both parents in law. Those negotiations sometimes include matters like housing, future investments, taking care of grandsons or just solving everyday problems of both families. The parents in law have – again – a relatively strong position and children are expected to listen even as fully fledged adults (a word relatively should be repeated very often when speaking of Chinese families since there is always a need to compare from an European perspective to even understand the subjective levels and intensities of specific characteristics) (Chang, 2017, Chin, 1989).

Children very often take care of other children, like in Europe but there is a discursive and symbolical pressure on older brother/sister being literally a “guardian” to the younger ones. It continues through teenage years but also adulthood – does not end when a person is not required to be taken care anymore. It creates a specific bond between Chinese, traditional siblings but as we may imagine, there are also many situations when siblings just fall apart, lose contact, are not that close in reality. It is only worth noting that the general tendency still remains (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010, Chin, 1989, Chang, 2017).

Chinese family as a project

Chinese family may be considered more in terms of a project rather than a structure or phenomenon existing here and now. There is always a very strong tendency to think about future, about possible goals, achievements and at least generalized, desirable

nionej, pożądaney koncepcji zdobycia pozytywnego „wizerunku” w dłuższej perspektywie poprzez awans i rozwój rodziny (Pan, 2004, Levenson, 2016, Rosemont, 2016, Pejda, Ciemiński, 2021). Perspektywa ta oczywiście obejmuje małżeństwo jako wartość samą w sobie, posiadanie dzieci (najlepiej męskiego potomka), następnie uzyskanie lepszego mieszkania dla rodziców, dobrego mieszkania na przyszłość dla dzieci, wykształcenie nowego pokolenia tak, aby otrzymało dobre prace, dobre wynagrodzenie, wszystko to poprawia stabilność i „wizerunek” rodziny. Nie kończy się to na pokoleniu rodziców – cała perspektywa obejmuje dzieci mające własne pociechy, co odbierane jest jako „dawanie” wnuków rodzicom, również dla poszanowania całej rodziny. Następnie perspektywa dobiega końca, zanim te dzieci dorosną i oczekuje się, że tym razem dadzą wnuki swoim rodzicom (Pan, 2004, Ke, 2018, Zhang, 2010, Chin, 1989).

Oczywiście są też dodatkowe perspektywy – inwestycja w kilka mieszkań, na które cała rodzina zbiera pieniądze, inwestuje określony procent, a następnie sprzedaje lub wynajmuje, aby uzyskać równowartość zainwestowanych pieniędzy. Jeśli ktoś jest utalentowany lub ciężko pracuje, aby zostać muzykiem, artystą lub kimkolwiek, może to również stać się perspektywą i źródłem „zdobywania twarzy” ku radości rodziców, rodzeństwa i innych krewnych, ale może to być również problem, coś uważanego za niestabilne, głupie i wstydlive, dziecko mogłoby się zamiast tego skoncentrować na tradycyjnej pracy, ślubie, posiadaniu dzieci itp. zgodnie z oczekiwaniami klasycznej chińskiej kultury. Istnieje również inne chińskie powiedzenie, które można przetłumaczyć jako „codzienna (stabilna i nudna) rutyna”. Ta rutyna wydaje się być czymś kulturowo zinstytucjonalizowanym jako najbardziej pożądanym stanem w całej rodzinnej perspektywie – po prostu realizacja założonych celów (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010).

Z drugiej strony, gdy dzieje się coś złego, chińskie projekty rodzinne mają wiele alternatywnych sposobów na zmniejszenie szoku i minimalizację kosztów. Niewiele jest w życiu Chińczyka sytuacji, w których nie wie, kogo poprosić o pomoc, gdzie się zwrócić, z jakich kontaktów skorzystać. Przypomina to raczej proces eliminowania z listy (co czasami dosłownie się zdarza – widziałem/am taką praktykę pisania listy krewnych z określonymi możliwościami pomocy i obszarami, w których mogliby pomóc, gdy coś się wydarzy). W tym samym czasie chińscy dziadkowie mogą oczekiwać, że dzieci dadzą im wnuki, ale również oczekuje się od nich opieki i pomocy w wychowaniu wnuków – nawet jeśli dziecko nie jest wymarzoną chłopcem, jak nakazują stare chińskie uprzedzenia. Jest to pozytywna strona tego samego medalu, który, jak już wspomniałem, ma zarówno dobre, jak i złe oblicze (tamże).

concept of how to gain “face” in a longer term by advancing and developing the family (Pan, 2004, Levenson, 2016, Rosemont, 2016, Pejda, Ciemiński, 2021). Parts of this project consist of course of a marriage as a value itself, then having children (preferably a male heir), then getting a better apartment for parents, a good apartment for the future for children, educating new generation so it receives a good job, good salary, further improves the stability and “face” of the family. Then, it does not end at the generation of parents – the whole project includes children having their own kids, which is perceived as “giving” grandchildren to the parents and for honor of the whole family. Then a project is relatively completed before those children grow and they are expected to give grandchildren to their parents this time (Pan, 2004, Ke, 2018, Zhang, 2010, Chin, 1989).

Of course, there are also additional projects – like investing in a couple of apartments, where the whole family collects money, invests a specific %, then sells or rents it out to gain the equivalent of the money they invested. If someone is talented or works hard to become a musician, an artist or whoever, then it may also become a project and a source of “gaining face” for parents, siblings and other relatives but it may equally be a problem, something considered not stable, stupid and shameful while child could concentrate on standard job, getting married, having children etc. in accordance to what a classical, Chinese culture expects. There is also another Chinese saying for that, which can be translated as “everyday (stable and boring) routine”. This routine seems to be something culturally institutionalized as the most desired state in the whole family project – just fulfilling premade goals (Chinese Family Today, 2018, Lang, 2008, Su, 2010).

On the other hand, when something bad happens, the Chinese family projects has a lot of alternative ways of reducing shock and minimalizing costs. There are not many situations in life of a Chinese individual when he or she does not know whom to ask for help, where to turn, which contacts to use. It rather resembles a process of eliminating from the list (which sometimes literally happens – I have seen such a practice of writing a list of relatives with possible ways and areas, in which they could help when something happens). At the same time, Chinese grandparents may expect children to give them grandsons but they are also expected to take care and help with raising grandchildren too – even if the child is not the dreamed boy as old, Chinese prejudice dictates. This is a positive side of the same process, which as I have already stated, has both a good and bad face (Ibidem).

Cztery historie miłosne chińskich rodzin jako reprezentatywne wzorce tego, co jest możliwe, a co nie

Zgodnie z wcześniejszą zapowiedzią, materiał empiryczny z badań terenowych przeprowadzonych w Chinach w 2019 r. na temat miłości i relacji rodzinnych można zobrazować czterema reprezentatywnymi historiami, które stanowią specyficzne wzorce tego, co jest możliwe w zakresie wspomnianych zjawisk. Historie zostały zanonimizowane i reprezentują znacznie szerszą paletę doświadczeń określonych w wywiadach. Ogólna spójność i powtarzalność obserwowanych tendencji pozwala wnioskować, że prezentowane historie są stosunkowo reprezentatywne dla całego chińskiego społeczeństwa. Większość respondentów pochodzi z różnych regionów kraju, zarówno ze średnich i dużych miast, jak i ze wsi. Wszyscy oni mogą być zaklasyfikowani jako członkowie typowej klasy średniej, wyższej klasy średniej aspirującej lub niższej klasy robotniczej, z częstotliwościami odzwierciedlającymi całe rozwarstwienie społeczne w Chinach.

Opowieść I – mezalians pomiędzy rodzinami receptą na tragedię

Wang Denghui mieszka w Shenzhen – najnowocześniejszym i bardzo bogatym mieście południowych Chin. Pracuje na stanowisku dyrektora wykonawczego średniego szczebla – na stanowisku niezależnego starszego programisty dla największej chińskiej firmy informatycznej – odpowiednika Google (pod względem budżetu, znaczenia i renomy). Zarabia miesięcznie około 100-150 000 RMB, co daje ~23 093,27 USD lub 86 935,87 PLN. To czyni z niego człowieka z wyższej klasy średniej o stabilnej sytuacji finansowej, z dobrym samochodem, jest zamożny – zwyczajnie, jest dobrą partią do wzięcia. Mógłby sobie pozwolić na nowoczesne mieszkanie, gdyby chciał, ale z wygody woli mieszkać w Shenzhen VICs – specyficznej „wiosce w mieście” – sektorze gęsto połączonych budynków z tanim czynszem, lokalnymi społecznościami i wszelkimi udogodnieniami dostępnymi w jednym miejscu (nie należy tego uważać za slumsy, chociaż w rzeczywistości Shenzhen VICs przypominałoby slumsy, ale Denghui wydał około 200 000 RMB na całkowity remont swojego mieszkania. Zmienił je w typowy smart dom z nowoczesną technologią, wymyślnymi, drogimi meblami, itp. Jest właścicielem nowej Tesli S. Jego rodzina pochodzi ze środkowych Chin, gdzie mieszkają jego rodzice i rodzeństwo.

Mieszkając w VICs, często jada na mieście dania z makaronem w lokalnej restauracji, prowadzonej przez zaprzyjaźnioną „babcię z sąsiedztwa” – samotną matkę młodej, 28-letniej córki Qiuyue. Córka nie ukończyła żadnego uniwersytetu, pomaga mamie w prowadzeniu biznesu, są to bardzo biedni ludzie, z trudem zarabiają na życie. Wynajmują mieszkanie w VICs z konieczności, a nie z wyboru.

Four love stories of Chinese families as a representative models of what is possible and what is not

As promised before, the empirical material from a field research conducted in China in 2019 about love and family relationships may be displayed with 4 representative stories, which constitute specific models of what is possible in general within the scope of the mentioned phenomena. Stories were anonymized and they represent a much wider palette of experiences found in interviews. The general consistency and repeatability of the observed tendencies allows concluding that stories presented are relatively representative for the whole Chinese society. Most of respondents come from different regions of the country, both middle and big cities as well as villages. They all may be classified as members of typical middle, higher-middle aspiring or lower, working classes with frequencies reflecting whole social stratification in China.

Story I – misalliance between families as a recipe for tragedy

Wang Denghui lives in Shenzhen – the most modern and very rich city in southern China. He works as a middle level working executive – at the position of the independent senior programmer for the biggest Chinese IT company – equivalent of Google (in terms of budget, significance and renown). He earns around 100-150 000 RMB a month, which equals ~ 23 093.27 USD or 86 935.87 PLN. This makes him a higher-middle class individual with financial stability, good car and prosperity – he simply is a good matrimonial party. He could afford a modern apartment if he wanted to but out of convenience, he prefers living in Shenzhen VICs – a specific “village within the city” – a sector of dense, inter-connected buildings with cheap rent, local communities and all the amenities packed all together (do not take it for slums even though in Shenzhen reality VICs would be as close to slums as possible but Denghui spent around 200 000 RMB for full refurbishment of his apartment, which turns to be a typical smart home with modern technology, fancy, expensive furniture etc.). He owns a new Tesla S. His family comes from middle China countryside where his parents and siblings reside.

Living in a VICs, he often eats out at the local noodle restaurant run by a friendly “neighborhood grandma” – a single mother of a young, 28 years old daughter Qiuyue. Daughter did not graduate from any university, helps her mother to run the business and they are very poor hardly making their living. They rent apartment in VICs out of necessity – not out of choice. Denghui and Qiuyue fall in love and that is where the whole tragedy begins.

Denghui i Qiuyue zakochują się w sobie i tu zaczyna się cała tragedia.

Przed wszystkim matka Qiuyue nie byłaby zadowolona z tego związku, mimo że lubi i podziwia Denghui. Z jej punktu widzenia to tylko strata czasu i może pomyśleć, że mężczyzna po prostu „bawi się” jej córką – niezależnie od tego, że szczerze ją kocha. Jest on dla jej córki po prostu zbyt dobrą partią. Biorąc pod uwagę całą perspektywę rodzinną w głowie matki, wolałaby ona, aby Qiuyue jak najszybciej wyszła za mąż za kogoś z jej własnej klasy społecznej i miała dzieci (przed 30. rokiem życia, ponieważ kobiety w Chinach po ukończeniu 30 lat zaczynają być uważane za „kobiety-resztki” (*shèng nǚ*) – niechciane przez mężczyzn, ponieważ nie wyszły za mąż). Tak więc nawet uczciwy związek z „nieosiągalnym” partnerem jest całkowicie wykluczony – jest to po prostu strata czasu. Wydaje się, że nie ma miejsca na „opowieść o Kopciuszku”. W końcu zarówno Denghui, jak i Qiuyue muszą ukryć swój związek przed matką kobiety, która jest zawsze w pobliżu i zawsze na straży. Jednocześnie cały czas sprawdza nowych mężczyzn, próbując ich skojarzyć ze swoją córką, co sprawia, że sytuacja jest bardzo nieprzyjemna zarówno dla Denghui, jak i Qiuyue.

Po drugie, rodzice Denghui (nie mieszkający fizycznie w Shenzhen) również nie zaakceptowaliby Qiuyue. Z ich punktu widzenia biedna dziewczyna bez prestiżowego wykształcenia, bez „eleganckiego wyglądu” pasującego do garniturów Denghui, samochodu i manieryzmu, jest całkowicie wykluczona. Denghui jest „dzieckiem zbyt dobrej jakości”, więc „twarz” rodziców, całej rodziny, samego Denghui, cierpiałaby z powodu małżeństwa z taką dziewczyną. W końcu Denghui i Qiuyue również ukrywają swój związek przed jego rodzicami. Podobnie jak matka Qiuyue, rodzice Denghui przyprowadzają coraz to nowe kobiety do swojego domu rodzinnego, gdy on ich odwiedza, próbując połączyć ze sobą młodych, a także przyjeżdżają czasami do Shenzhen w poszukiwaniu lokalnych kandydatek do małżeństwa. To sprawia, że cała sytuacja jest nieprzyjemna dla Denghui i Qiuyue, podobnie jak sytuacja z próbami dobierania mężczyzn dla Qiuyue.

Mimo to pozostają razem przez cały rok. Nie mogą się już dłużej ukrywać i obie rodziny dowiadują się o związku. Rodzice z obu stron wpadają w złość, rozpoczynają całą, długą tyradę o tym, jak powinni zerwać z podanych im powodów. Chcą, aby ich dzieci były w realistycznym związku, w związku, który nie wpływa negatywnie na „wizerunek” żadnej rodziny. Przez kolejne pół roku czynią ich życie nie do zniesienia. W końcu zarówno Denghui, jak i Qiuyue cierpią psychicznie, zaczynają się kłócić, czując niepewność własnych uczuć, prawdopodobieństwa szczęśliwego zakończenia. W końcu rozchodzą się, postanawiają zakończyć związek, mimo że żadne z nich tak naprawdę tego nie chce. To po prostu zbyt wiele dla ich związku, a nawet jeśli nie chcą się rozstać, to nawet nie biorą pod uwagę sprzeciwienia się rodzicom.

First of all, mother of Qiuyue would not be happy about this relationship even though she likes and admires Denghui. From her point of view, it is just a waste of time and she may think that the man just “plays” with her daughter for fun – regardless of a fact that he honestly loves her. He is simply a too good party for her daughter. Considering the whole family project on mother’s mind, she would prefer Qiuyue to get married as soon as possible with someone from her own social class and have children (before 30 since a woman in China after hitting 30 starts being considered a “leftover woman” (*shèng nǚ*) – not wanted by men because she did not marry). Thus, even an honest relationship with “unrealistic” partner is totally out of question – just a waste of time. There seems to be no place for a “Cinderella story”. In the end, both Denghui and Qiuyue need to hide their relationship from a woman’s mother, who is always around and always on the watch. At the same time, she brings new men all the time trying to couple them with her daughter, which makes situation very unpleasant both for Denghui and Qiuyue.

Secondly, Denghui parents (not physically living in Shenzhen), would not accept Qiuyue either. From their point of view, a poor girl without prestigious education, without “elegant looks” matching Denghui suits, car and mannerism are totally out of question. Denghui is a “too good quality child” so the “face” of parents, of the whole family, of Denghui itself would suffer from a marriage with such a girl. In the end, Denghui and Qiuyue hide their relationship from his parents as well. The same as Qiuyue mother, Denghui parents also bring new and new women to their family house when he pays a visit trying to couple them together as well as they come to Shenzhen from time to time in search of local matrimonial candidates. It makes the whole situation unpleasant for Denghui and Qiuyue equally to the situation with Qiuyue matchmaking attempts.

Still, they remain together for the whole year. Then they cannot hide themselves anymore and both the families find out. Parents from both sides become angry, start the whole, long tirade about how they should break up due to the mentioned reasons. They want their children in realistic relationship, in the relationship, which does not cost any “face” of any family, they keep making their lives unbearable for a next half of year. In the end, both Denghui and Qiuyue suffer psychologically, start arguing, feeling insecure about their own feelings, about the likelihood of a happy ending. Finally, they fall apart, decide to end the relationship even though none of them really wants it. It is just too much for their relationship to take and even if they do not want to, then do not even consider going against their parents.

The story does not end here since Denghui and Qiuyue still see each other very often (they keep

Na tym historia się nie kończy, ponieważ Denghui i Qiuyue wciąż widują się bardzo często (mieszkają obok siebie w VICs). Są źli, mają dużo pretensji do obu rodzin, z powodu braku akceptacji ich miłości. Jednak nadal nie biorą pod uwagę sprzeciwienia się rodzicom i zawarcia małżeństwa. Trwa to do momentu, w którym relacje Denghui z rodzicami i Qiuyue z matką dramatycznie się pogarszają, Denghui opuszcza VICs, by wynająć mieszkanie gdzie indziej, przestaje odwiedzać rodziców tak często jak wcześniej i unika ich przyjazdów do Shenzhen, podczas gdy Qiuyue opuszcza Shenzhen na dobre, wraca do miejsca pochodzenia i mieszka na wsi z ciotką, podczas gdy jej matka postanawia dalej prowadzić restaurację w Shenzhen. Mimo to – młodzi nie rozważają powrotu do siebie z powodu presji i nastawienia na podążanie za rodzicami, nie sprzeciwianie się ich woli, nawet jeśli ich osobiste emocje nadal są bardzo silne.

Oto historia Romea i Julii zakończona tragedią. Silna presja rodzinna, tradycje rodzinne, hierarchie i filozofie rodzinne rozbijają szczęśliwe i zdrowe relacje. Aby sprowadzić tragedię nie tylko na młode małżeństwo, ale także na ich relacje z rodzicami nie potrzeba żadnych zdrad, żadnych złych uczynków. W końcu cierpią zarówno rodzice, jak i dzieci, wszyscy przegrywają i nie ma zwycięzców.

Historia II – wyrwanie się, miłość ponad wydziedziczenie

Druga historia zaczyna się w 1996 roku. Zhang Mingxia jest normalną, typową kobietą w średnim wieku, pracującą jako inżynier produkcji w jednej z lokalnych chińskich firm w Szanghaju. Ma rodzinę z domem na obrzeżach Szanghaju. Pochodzą oni z wiejskiej prowincji w zachodnich Chinach, ale przybyli do Szanghaju, tam spędzili swoje życie, a rodzice zdecydowali się na emeryturę na terenie prowincji Szanghaj. Mingxia i jej rodzice nie są bogaci – nie tak bardzo jak Denghui z Shenzhen. Mają pewne oszczędności, żyją stosunkowo wygodnie, ale nie stać ich na ekstrawagancki luksus. Mingxia ukończyła inżynierię na dobrym uniwersytecie w Wuhan, ale nie jest to bardzo prestiżowa, najwyższej klasy uczelnia, która budzi podziw. Po prostu typowa, dobra uczelnia – jedna z setek podobnych w Chinach.

Kiedy skończyła 24 lata, rodzice Mingxii naturalnie chcieli, żeby wyszła za mąż, zanim skończy 30 lat (aby nie została jedną z „kobiet-resztek”), wyobrażali sobie, że ma dzieci i prowadzi typowe, chińskie „nudne, codzienne życie”. Zaczęli szukać kandydatów, przedstawiali ich, zmuszali do brania udziału w randkach w ciemno i ze swatkami. Nie było powodu do nadzwyczajnego pośpiechu, ale chińscy rodzice i tak decydują się na pośpiech. To się niestety nie udaje, a problem polega na tym, że Mingxia ma inne plany.

Nie chce być gospodynią domową, nie chce spędzić młodych lat na opiece nad domem i dziećmi.

living next to each other in the same VICs). They also have lots of anger, lots of pretention against both families for not accepting their love. However, they still do not consider going against the parents and marrying. It lasts to the point where relationship of Denghui with his parents and Qiuyue with her mother declines dramatically, Denghui leaves the VICs to rent apartment elsewhere, stops visiting parents that often and avoids them coming to Shenzhen while Qiuyue leaves Shenzhen for good returning to her homeland and living in the countryside with an aunt while her mother decides to keep running the noodles restaurant in Shenzhen. Still – they do not consider getting back together because the pressure and the mindset of following the parents will, not going against it even if personal feelings rage remains too strong.

This is the story of Romeo and Juliet ending with a tragedy. Strong family pressure, family traditions, hierarchies, characteristics and philosophies break the generally happy and healthy relationship. No betrays, no evil deeds are needed to bring a tragedy not only on the young couple but also on their relations with parents. In the end, both parents and children suffer, everyone loses the game and there are no winners.

Story II – breaking away, love over disinheritance

The second story starts in 1996. Zhang Mingxia is a normal, typical middle-age woman working as a production engineer at one of the local, Chinese companies in Shanghai. She has a family with a house on the outskirts of Shanghai. They generally come from a rural province in western China but they came to Shanghai, spent their lives there and parents decided to retire in Shanghai province area. Mingxia and her parents are not rich – not as much as Denghui from Shenzhen. They have some savings, live relatively comfortably but cannot afford any extravagant luxury. Mingxia finished engineering at a good university in Wuhan but it is not a very prestigious, top class university making everyone gasp with admiration. Just a typical, good university – one of hundreds similar in China.

When hitting 24, Mingxia's parents naturally want her to marry before she hits 30s (to not become a "left-over woman"), they imagine her having children and leading a typical, Chinese "boring, everyday life". They start searching for candidates, present them to her, force her to attend blind-dates and matchmaking events. There is no extreme rush but Chinese parents decide to rush anyway. It does not work out and the problem is that Mingxia has other plans.

She does not want to be a housewife, does not want to spend her young years taking care of home and children. She does not want to have children yet either and she is not sure if she wants them in the

Nie chce mieć jeszcze dzieci i nie jest pewna, czy w ogóle chce je w przyszłości mieć. Sama czuje się szczęśliwa, nie musi być w związku, ma swoją pracę, lubi podróżować po świecie i grać w strategiczne gry stołowe, które dopiero co pojawiły się w Chinach. Jej hobby to malowanie figurek, spotkanie się z ludźmi o podobnych zainteresowaniach. Przez przyjaciół poznaje Chao. Chao też nie jest zbyt bogaty, ma normalną pracę jako sprzedawca w innej, lokalnej firmie w Szanghaju. Naturalną kolejną rzeczą, zakochują się w sobie i chcą być razem. Wtedy zaczynają się problemy rodzinne.

Teoretycznie klasa społeczna pasuje idealnie, status finansowy też jest odpowiedni. Jednak rodzice Mingxii znaleźli dla niej idealnego kandydata – mężczyznę z zamożniejszej rodziny, który chciałby ją najszybciej poślubić Mingxię, mieć dzieci i gospodynię domową. Dla jej rodziny wygląda to na świetną okazję – nie są pod presją, o nic nie muszą się martwić, ale gdy nadarzy się okazja, traktują to jak okazję w supermarkecie. Mingxia wcale nie jest szczęśliwa. Zaczynają się kłótnie, nie chce wyjść za mąż za kogoś, kogo nie kocha, a rodzice dowiadują się, że ma mężczyznę, którego kocha i że kiedyś mogłaby wyjść za mąż, ale nie teraz. Jak wspomniano, Mingxia absolutnie nie akceptuje małżeństwa bez miłości, nie czuje jeszcze żadnej potrzeby małżeństwa i nie chce być młodą matką.

Sytuacja pogarsza się przez kilka miesięcy, Mingxia nie zrywa jednak ze swoim obecnym chłopakiem i nie spełnia oczekiwań rodziców, tracąc „twarz”, powoduje też, że rodzice tracą „twarz” z powodu nieposłuszeństwa, indywidualizmu, „szalonej” córki działającej wbrew rodzinie, wbrew kulturze, wbrew oczekiwaniom i stawiającej ponad nimi własne uczucia. W końcu dochodzi do gróźb, dramatycznych wydarzeń z jej rodzicami wdzierającymi się w życie Chao, przez co nawet traci on pracę. Wtedy wkraczają również jego rodzice, próbując ich rozdzielić i broniąc dziecka. Nie akceptują miłości, z powodu której dochodzi do takich rzeczy. W tym samym czasie zaczynają też grozić obu młodym zerwaniem.

Wszystko kończy się ultimatum ze strony rodziców Mingxii – Mingxia musi zerwać z Chao albo zostanie wydziedziczona. Chao otrzymuje podobne groźby, ale kończy się tylko groźbami. Mingxia jest zraniona i czuje się okropnie, ale nie ma problemów z podjęciem decyzji. Wychodzi z domu w 1997 roku mając 24 lata i nigdy nie wraca. Chao również sprzeciwia się swoim rodzicom, tracą na jakiś czas kontakt, ale potem się godzą, a rodzice akceptują wybór syna. Mijają 22 lata. Mingxia i Chao są teraz małżeństwem od 19 lat, nie mają dzieci, bo nie chcą, mają kredyt hipoteczny i małe, ale zadbane mieszkanie, na które samodzielnie zarobili. Przez te wszystkie lata Mingxia ani razu nie widziała swoich rodziców. Próbowała się z nimi skontaktować, ale całkowicie odmówili, więc straciła zainteresowanie i nadzieję. Zarówno Mingxia, jak i Chao wydają się być bardzo szczęśliwą parą, są pozytywnie

future at all. She feels happy on her own, does not need to be in a relationship, she has her work, she likes travelling the world and playing strategic table games, which have just appeared in China as her hobby, painting figurines, meeting up with people of the similar interests. Because of her friends, she meets Chao. Chao is not that rich either, he has a normal job as a salesperson in another, local company in Shanghai. By natural order of events, they fall in love and they want to be together. Then family problems begin.

Theoretically, the social class matches perfectly, financial status also works fine. However, Mingxia parents found a perfect candidate for her – a man from a more wealthy family who would like to marry Mingxia, have children and a housewife as fast as possible. For her family it looks like a great promotion – they are not under pressure, they do not need to worry about anything too much but when occasion appears, they treat it like a bargain at the supermarket. Mingxia is not happy at all. Arguments and fights start, she does not want to marry with someone she does not love and the parents learn she has a man she loves and she could marry someday, not now though. As mentioned, Mingxia absolutely not accepts marrying without love, she does not feel any necessity to marry at all yet and she does not want being a young mother.

Situation escalates through a couple of months, Mingxia does not break up with her current boyfriend however and she does not follow her parents expectations losing a lot of her “face” and also causing her parents to lose “face” due to the disobedient, individualistic, “crazy” daughter going against the family, against culture, against expectations and choosing her own feelings above them. In the end, it comes to threatening, a couple of dramas with her parents barging into the life of Chao, he even loses his job because of them. Then his parents step in also trying to tear them apart and defend their child. They do not accept love when such things happen. At the same time, they also start threatening both young people to break up.

It all ends with an ultimatum on Mingxia's parents side – Mingxia has to break up with Chao or she gets disowned. Chao gets similar threats but it only ends up in threats. She is hurt and feels horrible but she does not have problems with deciding. She leaves home in 1997 being 24 years old and never comes back. Chao goes against his parents as well, they lose contact for some time but then they reconcile and parents accept their son's choice. 22 years pass. Mingxia and Chao are now a married couple for 19 years, they do not have children because they do not want to, they have a mortgage and own a small but well-maintained apartment they earned on their own. Mingxia has not seen her parents even once in all those years. She tried contacting them but they totally refused so she lost any interest and hope as well. Both Mingxia and Chao seem to be a very happy couple, they are positive about the world,

nastawieni do świata, czasami podróżują, jeśli zaoszczędzą trochę dodatkowych pieniędzy, nie czują żadnej presji i mówią, że było to dla nich smutne, straszne doświadczenie, ale w końcu – nastąpiło też katharsis, które pozwoliło im oderwać się od wszelkich presji a ich życie natychmiast rozkwitło. Bez żadnych ograniczeń zaczęli pracować nad własną przyszłością, przetrwali próbę czasu, pobrali się po 3 latach bycia parą, mieszkają razem, będą żyli dłużej i szczęśliwie.

Ta historia to słodko-gorzki dramat Romea i Julii z Szanghaju. Mimo, że relacja pomiędzy rodzicami a dziećmi się załamuje, dzieci sprzeciwiają się presji, odchodzą i decydują się sami za siebie. Nie dochodzi jednak do śmierci, para doczeka się szczęśliwego zakończenia i oboje wydają się bardzo szczęśliwi, nawet jeśli stracili coś tak cennego, jak wsparcie rodziców. Mingxia została oficjalnie wydziedziczona, natomiast rodzice Chao odzyskali zdrowy rozsądek i pogodzili się z nim, nie wydają się „torturować” jego żony, wciąż naciskają na nich, by dali im wnuki, ale akceptują, że ich dzieci zdecydowały inaczej.

Historia III – dobra partia z bagażem

Fan Suyin jest chińskim nauczycielem w prywatnej szkole. Uczy dwóch przedmiotów w jednej z wieczornych szkół w Szanghaju, do których dzieci uczęszczają, aby uzyskać lepsze wyniki po ukończeniu zajęć w zwykłej szkole. Dzięki temu Suyin zarabia całkiem niezłe pieniądze – czasem 50 000 RMB miesięcznie, czasem 100 000 RMB, czasem 20 000 RMB, ale nigdy nie musi się martwić o pieniądze. Udało jej się kupić własne mieszkanie, bez problemu zarabia na życie.

Problem w tym, że Suyin ma syna z poprzedniego małżeństwa. Syn jest młody, ponieważ Suyin urodziła go zaraz po ukończeniu uniwersytetu. Rozwiodła się z byłym mężem, opiekuje się synem. Jest niezależna, jej rodzice nie są szczęśliwi z powodu rozvodu, ale jej rodzeństwo również jest w związkach małżeńskich z dziećmi, rodzice mają już swój „wizerunek” i wnuki, więc Suyin nie odczuwa znikąd dużej presji.

Zakochała się w nieco młodszym mężczyźnie o podobnym statusie ekonomicznym i podobnej pracy. Nie ma on dzieci, ma ponad 30 lat, więc rodzice chcą, żeby jak najszybciej się ożenił i miał dziecko, żeby rodzina podbudowała „wizerunek”, a syn nie stał się jednym z tych „mężczyzn-resztek” – w przeciwieństwie do „kobiet-resztek”.

Na początku wszystko idzie dobrze. Wydaje się, że są razem szczęśliwi, na razie ukrywają swój związek, zakładając stopniowe przygotowywanie rodziców na ostatnie wieści o tym, że ona ma już dziecko. Kiedy w końcu to się dzieje po kilku miesiącach, rodzice wciąż się denerwują i nie chcą współpracować – nawet, gdy od ujawnienia związku upływa więcej czasu. Po prostu nie mogą zaakceptować kobiety „z bagażem”. Z ich punktu widzenia, pozwolenie ich cennemu, dobrej jakości synowi

they travel from time to time if they save some extra money, they do not feel any pressures and comment that it was a sad, horrible experience but in the end – also a catharsis, which allowed them to break away from all the pressures and their life instantly bloomed. Without any restraints they started working on their own future, stood the test of time so they got married after 3 years of being a couple, living together and they are happy ever-after.

This story is a bittersweet drama of a Romeo and Juliet from Shanghai. Although the relation between parents and children breaks, both children go against the pressure, break away and choose to decide on their own. There is no death however, the couple gets a happy ending for their own and they seem very happy even if they lost something as precious, as support of parents. Mingxia is disowned officially while Chao parents regain senses and reconcile later, they do not seem to “torture” his wife, they still keep pressuring them about giving them grandsons but accept that the children decided otherwise.

Story III – a good party with a baggage

Fan Suyin is a Chinese private school teacher. She teaches two subjects at one of the Shanghai evening, cram schools where children attend to get better results after finishing their regular classes at regular school. Because of this, Suyin earns quite good money – sometimes 50 000 RMB a month, sometimes 100 000 RMB, sometimes 20 000 RMB but never has to worry about money. She managed to buy her own apartment, she perfectly makes her living.

A problem is that Suyin has a son from a previous marriage. The son is young since Suyin had him right after graduating from the university. She divorced with her ex-husband, she takes care of the son. She is independent, her parents are not that happy because of the divorce but her siblings also have marriages and kids, parents already gained a lot of “face” and grandkids so Suyin does not face much pressure from anywhere.

She fell in love with a bit younger man of a similar economic status and a similar job. He does not have kids, he is over 30s so his parents want him to marry as soon as possible and to have a kid so the family gains “face” and the son does not become one of those “leftover men” – in contrast to the “leftover women”.

At first, everything goes well. They seem happy together, they hide their relationship for now with assumption of gradually preparing his parents for breaking news about her already having child. When it finally happens after a couple of months, parents still get extremely angry and do not want to cooperate at all – even when more time passes by since the big reveal. They simply cannot accept a woman “with a baggage”. From their point of view, letting their precious, good quality son

na poślubienie takiej „zdegradowanej jakościowo kobiety” (zdegradowanej przez to, że ma już syna, jest rozwiedziona – nieważne, że jest dobrze wykształcona, inteligentna i niezależna, dobrze zarabia, udowodniła, że potrafi opiekować się zarówno sobą, jak i synem). Możliwość posiadania kolejnego dziecka z nowym mężczyzną (nie odrzucona przez Suyin) nie wystarcza jego rodzicom.

W końcu mężczyzna nie jest wystarczająco silny, by przeciwstawić się rodzicom, więc po cichu znika. Zdarza się to nagle, zrywa kontakt, mimo że Suyin próbuje dowiedzieć się, co się właściwie stało i dlaczego. Z wywiadów wynika, że jest to dość powszechna sytuacja, gdy związki nieakceptowane przez rodziców rozpadają się. Mężczyzna po prostu znika – unikając odpowiedzialności za zerwanie w odpowiedni sposób, utraty twarzy przed byłą kobietą – bo z jej perspektywy, jeśli nie był na tyle silny, by chronić ją przed rodzicami i nie stawiał oporu, to stracił twarz.

Ta historia pokazuje, jak tradycyjne, stare uprzedzenia i symboliczne bariery przetrwały w chińskiej rodzinie. Dziecko z poprzedniego małżeństwa staje się nieakceptowanym „bagażem” na całe życie kobiety – choć może ona zarabiać więcej, być lepiej wykształcona, teoretycznie być „lepszą” kandydatką do małżeństwa niż jej partner. Również fakt, że jest starsza – nawet o 2-3 lata może stać się dużym problemem – na tyle dużym, by zerwać związek tak samo, jak problemem jest dziecko z byłym mężem. W tej konkretnej sytuacji problem wyłonił się z połączenia posiadania dziecka z poprzedniego małżeństwa i starszej kobiety, ale 4 inne wywiady o podobnych historiach ujawniły, że sam wiek – nawet bez „bagażu” w postaci dziecka – prowadził do takich samych nieszczęśliwych historii miłosnych zniszczonych przez rodzinną hierarchię, tradycje i struktury.

Jest to szczególnie interesujące, ponieważ chińskie seriale telewizyjne i filmy pokazują związki szczęśliwej miłości w związku z rozwiedzioną kobietą, która już ma dzieci. Tam szczęśliwe zakończenie wydaje się niemal koniecznością. Być może oznacza to, że chińskie społeczeństwo tęskni za zerwaniem z tego typu uprzedzeniami, a możliwe, że jest to po prostu romantyczne przedstawienie typowych dla każdego kraju i kultury seriali romantycznych – mit czystej, wielkiej miłości pokonującej przeszkody, które nie są nawet prawdziwymi przeszkodami. Podsumowując, w chińskiej telewizji i Internecie pojawiają się historie starszych kobiet z młodszymi mężczyznami, zarówno mężczyźni jak i kobiety z dziećmi, które również znajdują miłość w prawdziwym życiu, więc nie oznacza to, że wszystkie sytuacje muszą kończyć się tak jak ta. Przedstawiona historia pokazuje jednak typowy model myślenia i reagowania w chińskiej rodzinie, kiedy posiadanie dzieci, starsza kobieta, itp. skutecznie uniemożliwiają szczęśliwe zakończenie.

marry such a “degraded quality woman” (degraded because of already having a son, being divorced – no matter that she is well educated, intelligent and independent, earns good money, has already proven to be able to take care of both herself and her son). A possibility of having another kid with the new man (not directly rejected as the idea by Suyin) is not enough for his parents.

In the end, the man is not strong enough to oppose his parents so he silently disappears. It happens suddenly, he cuts the contact off even though Suyin tries getting to know what actually happened and why. Interviews reveal it is a quite common situation when relationships not accepted by parents break up. A man simply disappears – avoiding responsibility of breaking up properly, of losing his own face in front of his ex-woman this time – because from her perspective, if he was not strong enough to protect her from his parents and stand his ground, that is a big loss of face for a man.

This story shows how traditional, old prejudices and symbolical barriers survive in the Chinese family. A child from a previous marriage becomes an unaccepted “baggage” for the whole woman’s life – even though she may earn more, be better educated, theoretically serve as a “higher” matchmaking candidate than her partner. Also, a fact that she is older – even by 2-3 years may become a big deal – big enough to break the relationship in the same way as a child with an ex-husband. In this particular situation, the problem emerged from a mix of both having a child from a previous marriage and a woman being older but 4 other interviews of similar stories revealed that the age itself – even without a “child baggage” led to the same conclusion of the unhappy love story broken by family hierarchy, traditions and structures.

It is particularly interesting, since Chinese TV drama series and movies tend to show relationships of a happy love between a divorced woman already having children. There happy ending seems almost a must. It may be showing that in general, Chinese society longs for breaking away from the prejudice of this type or maybe it is just a romantic depiction of romance series typical for every country and culture – a myth of pure, great love overcoming obstacles, which are not even really obstacles. All in all, on Chinese TV and Internet, there are stories of older women with younger men, both men and women with kids finding love in real life too so it does not mean that all the situations have to end up like this one. However, the presented story shows a typical model of thinking and reacting within the Chinese family when such characteristics as having kids, woman being older etc. effectively prevent a happy ending.

Historia IV – współcześni rodzice

W ostatniej historii Chen Lei jest również typowym człowiekiem z klasy średniej po trzydziestce. Mieszka w Shenzhen, pracuje w administracji publicznej zarabiając 15-20 000 RMB miesięcznie. Wystarczy to na zapłacenie rachunków, trochę zabawy i powoduje, że niezbyt musi się martwić, bo rodzice nie wywierają na niego zbytniego nacisku. Nie kupili mu mieszkania, aby ułatwić znalezienie żony do małżeństwa. Nie mówią zbyt wiele o dzieciach, wnukach i jego obowiązkach wobec rodziny – raczej martwią się o to, że jest sam lub nieszczęśliwy, bo „ludzie nie są stworzeni do samotności, więc byłoby miło, gdyby był szczęśliwy z jakąś kobietą”.

Sam Lei nie przesadza z małżeństwem – chce znaleźć kobietę i mieszkać z nią, miał kilka krótkotrwałych związków, ale nic na tyle poważnego, by stworzyć własną stabilną rodzinę. Przypadkowo spotyka Cho – dziewczynę o podobnej klasie społecznej, statusie ekonomicznym, pracującą w jednej z firm produkujących sprzęt komputerowy w Shenzhen. Zakochują się w sobie, ale rodzice kobiety nie akceptują go jako jej mężczyzny – bez szczególnego powodu jak w poprzednich historiach – po prostu go nie lubią, nie mają do niego pozytywnego nastawienia, mają inne powody nikomu nieznanego i nie podane w wywiadzie.

Jednak rodzice Lei starają się pomóc młodej parze. Służą jako bezpieczna przystań, doradcy i kilka razy spotykają się z jej rodzicami, aby dosłownie „negocjować związek”. Ich postawa jest taka, że tradycyjne, chińskie podejście powinno zniknąć, ale jeśli rodzice kobiety nadal je pielęgnują, to trudno jest znaleźć sposób na zmianę ich zdania. Jako starsi, równi, ponieważ oboje są rodzicami, mają znacznie silniejszą pozycję negocjacyjną niż dzieci. W końcu odnoszą sukces.

Cho i Lei mieszkają razem, są parą, ale jeszcze się nie ożenili. Nie mają nic przeciwko temu, ale nie chcą się zbyt wcześnie ożenić, żeby się nie pomylić, nie spieszą się z niczym. Nie planują jeszcze dzieci. Żyją tak już od 2,5 roku przy pełnym wsparciu i akceptacji współczesnych chińskich rodziców Lei i przymusowej zgody jej rodziców, którzy w końcu zrezygnowali ze sprzeciwu, przy pomocy jego rodziców.

Wszystko skończyło się dobrze bez tragedii. Jedną rodziną była tradycyjna, ale inna pomogła zmienić losy dzieci, ponieważ była to bardzo wspierająca, otwarta rodzina, bardzo ceniąca sobie szczęście ich dziecka, a „obca” kobieta stała się dla nich ważna tylko dlatego, że stała się ważna dla Lei – nie z powodu jej ewentualnego obowiązku dania im wnuków lub czegokolwiek w tym rodzaju.

Story IV – modern parents

In last story, Chen Lei is also a typical, middle class man in his 30s. He lives in Shenzhen, works in public administration making between 15-20 000 RMB a month. It is enough for him to pay bills, have some fun and do not worry too much because his parents do not pressure him too much about anything. They did not buy an apartment for him to make it easier to find a wife to marry. They do not speak too much about kids, grandsons and his obligations towards a family – they rather worry about him being alone or unhappy because “people are not made to be alone so it would be nice if he was happy with some woman”.

Lei himself is not very particular about marriage – he wants to find a woman and live with her, he had a couple of short-term relationships but nothing serious enough to form a stable family of his own. By random luck, he meets Cho – a girl of similar social class, economic status working at one of computer equipment companies in Shenzhen. They fall in love but parents of woman do not accept him as her man – for no particular reason like in previous situations – they simply do not like him, do not feel positive about him, have some other reasons not known to anyone and not mentioned in the interview.

However, parents of Lei try their hardest to help the young couple. They serve as a safe haven, advisors and they meet up with her parents for a couple of times to literally “negotiate the relationship”. Their attitude is that traditional, Chinese approach should disappear but if parents of the woman still cultivate it, then it is just a problem of finding the way to change their mind. As elders, equal because of both being parents, their negotiating position is much stronger than children. In the end, they succeed.

Cho and Lei live together, they are a couple but did not marry yet. They do not have much against it but they do not want to marry too soon to do not make a mistake, do not rush anything. They are not planning children yet either. They have lived like this for 2.5 year already with full support and acceptance of the modern Chinese parents of Lei and forced agreement from her parents who gave up in the end because of efforts and help from his parents.

Everything ended well without a tragedy. One family was traditional but another one helped to change fate because it was very supportive, open-minded and cherished happiness of their child as well as a “stranger” woman becoming important for them just because she had become important to Lei – not because of her possible obligation of giving them grandsons or anything of this sort.

Wnioski – Chińska rodzina jako społeczna instytucja wsparcia i siły oraz nacisku i ucisku

Jak widać w przedstawionych historiach, chińska rodzina jako instytucja, może być zarówno strukturą wspierającą, bardzo pomocną dla młodych ludzi rozpoczynających życie we dwoje. Może też zerwać relacje w oparciu o kalkulację zainteresowań, konfucjańską koncepcję „wizerunku”, bardzo szczególne podejście do względnej „wartości” i „jakości” dzieci i ich łączenia w pary. Może też pomóc młodym ludziom w byciu razem, wykorzystując w pozytywny sposób te same konfucjańskie wartości, hierarchię i strukturę stanowisk – na przykład zmieniając nieprzychylnie nastawienie rodziców drugiej strony, którzy nie mogą z taką łatwością ignorować swoich rówieśników, jak mogliby ignorować opinie młodszych dzieci. To wszystko jest wielką grą o zyskanie i utratę twarzy – przez bycie dobrym rodzicem, dobrym dzieckiem, dobrą żoną lub mężem, a także twarzą i względnie postrzeganą wartością całego klanu.

Rodzina może wywierać bardzo dużą presję na dzieci, aby dały im wnuki, zawarły związek małżeński przed ukończeniem 30 lat, aby nie stały się mężczyznami- lub kobietami-resztkami (termin ten jest używany głównie w odniesieniu do kobiet, ale samotni mężczyźni doświadczają tej samej presji, tylko wyrażonej mniej pejoratywnym językiem – czasem zaliczani są do „klanu księżycowego” – to negatywne określenie używane dla tych, którzy całe pieniądze wydają na podróże, nie walczą o mieszkanie, małżeństwo, dzieci itp., więc można tak nazwać samotnych mężczyzn nawet jeśli pracują i zachowują się normalnie, po prostu nie żenią się zbyt wcześnie, nie mają dzieci, nie posiadają mieszkania, bez względu na to, jak dobrze sobie radzą, nie spełniają tradycyjnych, chińskich oczekiwań dominującej kultury). Wręcz przeciwnie, rodzina może również zapewnić młodym ludziom wspomniane mieszkanie, pomoc w opiece nad dziećmi, podać rękę w sytuacjach kryzysowych. W rzeczywistości rodzice oczekują określonych rzeczy, ale wymienione cechy są w równym stopniu oczekiwane przez dzieci. Czasem następuje to naturalnie bez namysłu, czasem (jak pokazują inne wywiady) rodzice mogą kupić mieszkanie i aktywnie szukać potencjalnego kandydata do małżeństwa nawet wbrew protestom dziecka, które nie chce poślubić kogoś innego, po prostu nie jest zainteresowane małżeństwem ani mieszkaniem, myśli, że są to rzeczy bezwartościowe, itp.

Podsumowując, istnieje kilka modeli chińskich rodzin, które zostały barwnie opisane na przedstawionych przypadkach, można je opisać w następujący sposób:

a) W pełni tradycyjna, opresyjna rodzina – w takiej rodzinie każdy pilnuje wszystkich i wydaje wyroki. Rodzice, ciotki i dziadkowie bardzo

Conclusions – Chinese family as a social institution of support and strength as well as pressure and oppression

As the presented stories show, Chinese family, as an institution, may be both a structure supportive and very helpful for young people starting their life as a couple. It may break relationships based on interest calculations, Confucian concept of “face”, very particular approach towards relative “worth” and “quality” of children and their matches. It may also help young people being together by using the same, Confucian values, hierarchy and structure of positions in a positive way – for instance, by changing the unfavorable approach of the other party’s parents who cannot easily ignore their age peers like they could ignore younger children opinions. It is all a big game of gaining and losing face – by being a good parent, a good child, a good wife or husband, also the face and relatively perceived worth of the whole clan.

Family may put a very big pressure on children to give them grandsons, to marry before reaching 30 so they do not become the “leftover” men or women (this term is used mostly about women but loner men suffer equally big pressure with just less pejorative language – however, sometimes they fall within a category of the “moonlight clan” – negative term used for those who spend all their money on a go, do not struggle for apartment, marriage, children etc. so lone men may be called like that even if they work and behave normally, just do not get married early, do not have children, do not own apartment. No matter how well they’re doing they do not fulfill the traditional, Chinese expectations of the dominant culture). In contrary, a family may also supply young people with the mentioned apartment, help in taking care of children, offer their hands in any crisis situations. Actually, parents expect things but the listed features are equally expected of them by children. Sometimes it is naturally followed without reflection, sometimes (as other interviews show), parents may buy an apartment and actively search for a potential marriage even against protests of the child who does not want to marry someone else but is just not interested in marriage nor apartment at all, thinks it is worthless etc.

To conclude, there are a couple of models of the Chinese families, which described colorfully by presented cases may be listed as follows:

a) Fully traditional, oppressive family – in this family everyone keeps eye on everyone and judgments are given. Parents, aunts and grandparents care very much about the Confucian

dbają o konfucjańską koncepcję „twarzy” wszystkich – twarzy całego klanu, rodziców, dzieci, każdego z osobna. Dbają też o tradycje. Taka rodzina podąża za typową, chińską kulturą, wyobrażeniami i wierzeniami na temat życia, więc ma wyraźną „perspektywę rodzinną” dla każdego pokolenia. Dzieci muszą słuchać rodziców nawet w wieku dorosłym, ich partnerzy muszą zostać zaakceptowani przez klan, mają wyjść za mąż przed 30 rokiem życia i jak najszybciej urodzić wnuki – najlepiej syna lub rodzeństwo. Ten typ rodziny może organizować przymusowe swatanie swoich dzieci wbrew ich woli i powtarzać je uporczywie przez bardzo długi czas, chyba że już wejdą w związek małżeński (bez względu na płeć). W skrajnych przypadkach, zwłaszcza pomiędzy elitami, kojarzenie partnerów może być wykorzystywane do celów biznesowych całego klanu, fuzji i sojuszy z innymi rodzinami, tak aby dzieci były zmuszone podążać za oczekiwaniami rodziców, poświęcając własne potrzeby. Jest to jednak bardzo rzadkie i specyficzne – w większości przypadków wszystko wynika po prostu z dużej presji, jaką wywiera się na dzieci od wczesnego dzieciństwa – na ukończenie dobrej szkoły, ukończenie dobrego uniwersytetu, zdobycie dobrej pracy, zawarcie małżeństwa, posiadanie mieszkania, rodziny i dzieci, aby każdy mógł żyć „nudnym, codziennym życiem” promowanym przez konfucjanizm i chińską kulturę.

Rodzina mężczyzny z historii I i rodzina kobiety z historii II były typowymi, opresyjnymi, tradycyjnymi rodzinami i można to z całą pewnością powiedzieć, ponieważ w zaciekłym starciu byli oni dużo bardziej poświęceni swoim wierzeniom niż dobru dzieci – zwłaszcza w historii II.

b) Tradycyjna rodzina, wywierająca średnią presję – taka rodzina też jest tradycyjna, podobnie kieruje się kulturą chińską, ale dobro dzieci jest dla niej najważniejsze. Można wnioskować, że wywiera ona presję nieświadomie – robiąc to, co uważa za dobre i ogólnie mając dobre intencje. Taka rodzina prawdopodobnie będzie mniej dbała o „twarz”, o „jakość” pary dla swojego dziecka. Rodzina oczywiście chciałaby, aby ich dzieci poślubiły kogoś z wyższego lub równego szczebla drabiny społecznej pod względem pieniędzy, statusu, wartości symbolicznej, chciałaby mieć wnuki, prawdopodobnie nawet chłopca, ale jest ona w stanie zaakceptować, jeśli para zdecyduje inaczej, a szczęście dzieci jest ważniejsze niż spełnienie oczekiwań. Zapewne będą miały miejsce próby swatania, presja na dawanie wnuków, małżeństwo przed 30-tką, posiadanie stabilnej pracy, samochodu i domu, a także „codzienne, nudne życie”, ale zwykle skończy się najczęściej na dyskusjach, powtarzaniu tego samego raz za razem. Możliwość innych opcji nie jest pożądana, ale jeśli tak się stanie, nie kończy się to wyrzeczeniem się dziecka i zerwaniem wszystkich kontaktów ani groźnieniem.

Tacy rodzice mogą szczerze dbać o status finansowy i społeczny oraz stabilność swoich dzieci, po-

“face” concept of everyone – face of the whole clan, parents, children, each individual. They also care about traditions. This family follows typical, Chinese culture originated imaginations and beliefs about life so it has a clear “family project” for every generation. Children have to listen to parents even in adulthood, their partners must be accepted by a clan, they are expected to marry before 30 and bear grandchildren as soon as possible – preferably a son or siblings. This type of family may organize the forced matchmaking for their children against the children will and repeat it persistently for a very long time unless they actually get married (no matter the gender). In extreme cases, especially between elites, matchmaking may be used for the whole clan business interests of fusions and alliances with another families so children will be forced to follow their parents expectations sacrificing their own needs. However, it is very rare and specific – in most of the cases everything results just in the high pressure put on children from their early childhood – on finishing a good school, graduating a good university, getting a good job, getting married, having an apartment, a family and kids so everyone may live the “boring, everyday life” promoted by Confucianism and Chinese culture in general.

The man’s family from story I and a woman’s family from story II were typical, oppressive, traditional families and we may say it for sure since when it came to the fierce clash, they were much more particular about their beliefs than children’s good – especially in story two.

b) A traditional, middle level pressure family – this family is also traditional, similarly follows the typical patterns of the Chinese culture but good of children is most important for them. It may be concluded that they put pressure unconsciously – just by doing what they think is good and generally having good intentions. Such a family will probably care less about the “face”, about the matching “quality” of children couple. Of course, they would like their children to marry someone from a higher or equal level of the social stratification ladder in terms of money, status, symbolical value, they would like having grandchildren, probably still a grandson but they are able to accept if a couple choses differently and happiness of their children is more important than fulfilling expectations. Matchmaking attempts will be probably happening, pressure on grandchildren, on marrying before 30, on having a stable job, a car and a house as well as “every day, boring life” may occur but they usually end up mostly as discussions, repeating same advices again and again. The possibility of other options is not desirable but if it happens, it does not end up with disowning and breaking all the contacts or threatening.

Such parents may honestly care about their children’s financial and social status and stability since they lived through hard times after World War II before China has grown to what it is today. Due to

nieważ przeżyli ciężkie czasy po II wojnie światowej, zanim Chiny urosły do potęgi, jaką są dzisiaj. Ze względu na te wszystkie przekonania, doświadczenia i obecne tendencje, rodzina opresyjna niekoniecznie musi być opresyjna w celu spełnienia kulturowych, tradycyjnych wzorców i „perspektyw rodzinnych”, ale może być umiarkowanie opresyjnym systemem kontrolnym kierowanym dobrą wolą i chęcią projektowania lepszego życia swoich dzieci.

Takie były rodziny mężczyzny z historii II i kobiety z historii IV. Na początku byli przeciwni związkowi, mieli określone oczekiwania, ignorowali pogorszenie się relacji na krótką metę, ale na dłuższą przestało to mieć znaczenie i byli w stanie zaakceptować rzeczywistość, bo szczęście młodej pary wydawało im się ważniejsze.

c) Nowoczesna, alternatywna rodzina – takie rodziny odrywają się od tradycyjnej, chińskiej kultury. Nie wywierają zbyt dużej presji na swoje dzieci nawet w dzieciństwie, chcą, aby same decydowały o tym, co chcą robić – w tym o perspektywach własnego życia, rodziny, pracy, itp. Taka rodzina rozwija się w pełni od czasów współczesnego Dobrobytu Chin oraz uogólnionej globalizacji kultury i stylu życia rodziców, co przynosi bardziej liberalne podejścia (niekoniecznie zachodnie).

Nowoczesna chińska rodzina rozumie tradycyjne wartości, musi żyć poddana im, prawdopodobnie starsi sami przeszli przez tradycyjne naciski, ale nie chcą ich kontynuować i projektować ich na własne dzieci. Jednocześnie jej członkowie potrafią korzystać z tradycyjnej, rodzinnej kultury na swoją korzyść i na korzyść swojego dziecka, gdy jest to potrzebne. Gdy pojawia się taka sytuacja, postępują tradycyjnie poza rodziną, biorą udział w różnych negocjacjach i polepszaniu „wizerunku”. Z wywiadów wynika, że czasami, gdy chcą czegoś od własnych dzieci, mogą również postępować bardziej tradycyjnie niż zwykle w stosunku do własnych dzieci, ale to wszystko jest tylko strategią osiągnięcia konkretnych wyników – jeśli to się nie powiedzie, nie będą kontynuować i nie spowoduje to żadnych konsekwencji dla relacji rodzinnych.

W efekcie rodziny te mają zwykle problem z akceptacją ze strony wielopokoleniowej rodziny i ich łańcuchy wpływów, ewentualna pomoc i „guanxi” (kontakty/przysługi) czy inne zasoby oparte na tradycyjnej chińskiej kulturze ulegają ograniczeniu. W związku z tym żyją bardziej samotnie jako małżeństwo/dziadkowie z utraconymi relacjami z kuzynami i rodzeństwem (tracą w chińskim środowisku, które na co dzień ma bardzo silne więzi).

Współczesna rodzina w Chinach zazwyczaj promuje swoistą fuzję indywidualizmu, chińskiego holizmu i tradycji w zależności od różnych dziedzin życia – tak twierdzą rozmówcy w wywiadach. Nie sprawia większych problemów – po prostu wymaga pewnego zrozumienia i gier, ale każdy wie, że jeśli chodzi o poważne sprawy, tak naprawdę nic złego się nie stanie. Taka była rodzina mężczyzny z hi-

those all beliefs, experiences and current tendencies within a family, the oppressive family does not necessarily need to be oppressive on a purpose of fulfilling the cultural, traditional patterns and “family projects” but it may be a moderately oppressive system of well-intentioned control and designing the better life of their children.

Such were families of a man from story II and a woman from story IV. They started as opponents of the relationships, they has specific expectations, being ignored somehow deteriorated relation in a short term but in a long term it stopped mattering and they were able to accept the reality since happiness of the young couple seemed more important to them.

c) A modern, alternative family – those families break away from a traditional, Chinese culture. They do not put too much pressure on their children even in childhood, they want them to decide what they want to do on their own – including the children’s own life project, family project, job project etc. This family grows fully from modern times of China prosperity and the generalized globalization of parental culture and lifestyles bringing more liberal approaches (not necessarily Western ones).

A modern, Chinese family understands traditional values, they need to live surrendered by them, probably elders have went through traditional pressures themselves but they do not want to continue those ways and project them on their own children. At the same time, they are able to use traditional, family culture in their favor and in the favor of their child when it is needed. When situation calls, they play on traditional tunes outside of the family taking part in different negotiations and “face” games. According to the interviews, sometimes, when they want something from their own kids, they may also play being more traditional towards their own than they normally seem but it is all just a strategy to gain specific results – if it fails, they will not pursue further and it will not cause any consequences for the family relations.

In result, those families usually have some kind of a problem with acceptance from the broad, extended family and their chains of influence, possible help and “guanxi” (contacts/favors) or other resources based on traditional Chinese culture become limited. Due to that, they live more on their own, as a marriage/grandparents with lose cousins and siblings relationships (lose in Chinese environment, which has those bonds very strong on a normal basis).

The modern family in China usually promotes a specific fusion of individualism, Chinese holism and traditions depending on different areas of life – that is what interlocutors claim in the interviews. It does not cause much problems – just requires some level of understanding and playing along but everyone knows that when it comes to serious matters, nothing wrong may really happen. Such was a family of a man from the story IV. It helped

storii IV. Pomagała pokonywać trudności i bariery, wspierała i akceptowała zarówno opinie, jak i potrzeby młodych dorosłych.

Zakończenie

Chińska, tradycyjna rodzina jest skomplikowaną strukturą i złożoną instytucją społeczną, mającą zarówno dobre, jak i złe strony. Nie zapominajmy, że wszystkie rodziny zachodnie są dokładnie takie same – mają różne modele, co skutkuje zarówno pozytywnymi, jak i negatywnymi zjawiskami. W dzisiejszych czasach współczesne chińskie rodziny również istnieją i pojawiają się kolejne. Są one sprzeczne z tradycyjnymi koncepcjami rodziny, hierarchii, struktury i konfucjańskich wartości przepływających przez relacje pomiędzy rodzicami a dziećmi. Jednak tradycyjne formy nadal są obecne, wydają się bardzo silne, a większość chińskich rodzin prawdopodobnie mieściłaby się w dwóch pierwszych modelach – głównie drugim – gdzie presja, „jakości” dobierania partnerów i „twarzy” mają znaczenie, wywierając nacisk na młodsze pokolenia, ale ogólne intencje stojące za nimi to fuzja tradycyjnych, chińskich wartości i własnych doświadczeń z walkami o status / byt ekonomiczny.

overcoming difficulties and barriers, it supported and accepted both of the young adult's opinions and needs.

Ending

In the end, the Chinese, traditional family is a complicated structure and a complex social institution having both its good and bad sides. We should not forget that all the Western families are exactly the same – they have different models, which result in both positive and negative phenomena. In modern times, the modern Chinese families also exist and emerge. They go against the traditional concepts of family, hierarchy, structure and Confucian values flowing through the relationships between parents and children. However, the traditional forms still persist, seem very strong and a majority of the Chinese families would be probably falling within the scope of the first two models – mainly the second one – where pressure, “quality” based matchmaking and “face” matter a lot causing pressure for younger generations but the general intentions behind them are a fusion of the traditional, Chinese values and own experiences with status/economical struggles.

Literatura / References:

1. Buck, P. S. (2010). *East wind, west wind: [the saga of a Chinese family]*. Nowy York: Moyer Bell.
2. Carter, R. B. (1993). *Nurturing evolution: The family as a social womb*. Lanham, Md: University Press of America.
3. Chang, C.L. (2017). *Family matters: women's negotiation with Confucian family ethics in Qing and Republican China*. Los Angeles. California: University of Southern California.
4. CHINESE FAMILY TODAY. (2018). Place of publication not identified: ROUTLEDGE.
5. Ching, F. (1989). *Ancestors, 900 years in the life of a Chinese family [Qin shi qian zai shi]*. New York: Ballantine.
6. Halatcheva-Trapp, M., Montanari, G., In Schlinzig, T. (2019). *Family and space: Rethinking family theory and empirical approaches*. Londyn: Routledge Taylor & Francis Group
7. Irving, H. H. (2002). *Family mediation: Theory and practice with Chinese families. (HKU Press digital editions.)*. Hong Kong: Hong Kong University Press.
8. Ke, X. (2018). *Succession and the transfer of social capital in Chinese family businesses: Understanding guanxi as a resource – cases, examples and firm owners in their own words*. Göttingen: V&R unipress.
9. Kohlman, M. H., Krieg, D. B., Dickerson, B. J. (2013). *Notions of family: Intersectional perspectives*. Bingley, U.K: Emerald.
10. Lang, O. (2008). *Chinese family and society*. Whitefish, MT: Kessinger Publishing.
11. Levenson, J. R. (2016). *Confucian china and its modern fate*. Place of publication not identified: Routledge.
12. Long Bow Group., Maryknoll World Films. (1985). *Generations, a Chinese family*. Maryknoll, NY: Maryknoll World Films.
13. Morgan, D. H. J. (2015). *Social theory and the family*. Londyn: Routledge Taylor & Francis Group
14. Pan, L. (2004). *Tracing it home: Journeys around a Chinese family*. Singapore: Cultured Lotus.
15. Pejda, K., Ciemieński, C. (2021). *Twarz konfucjańska. „Lian” i „mian” w perspektywie chińskiego „self” relacyjnego*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
16. Ribbens, M. C. J., Edwards, R. (2011). *Key concepts in family studies*. London: SAGE.
17. Ritzer, G. (2005). *Encyclopedia of social theory*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
18. Rodgers, M. E. (2004). *Understanding family law*. London: Cavendish.
19. Rosemont, H. (2016). *Against Individualism: A confucian rethinking of the foundations of morality, politics, family, and religion*. Lanham: Lexington Books.
20. Saso, M. (1999). *Velvet bonds: The Chinese family*. Carmel, Calif: New Life Center.
21. Su, S. G. (2010). *Chinese family system*. Place of publication not identified: General Books.

-
22. Sulloway, F. J. (1996). *Born to rebel: Birth order, family dynamics, and creative lives*. New York: Pantheon Books.
 23. Susanto, A. B., Susanto, P. (2013). *The dragon network: Inside stories of the most successful Chinese family businesses*. Londyn: Routledge Taylor & Francis Group
 24. Zheng, H. (2010). *Chinese family business and the equal inheritance system: Unravelling the myth*. London: Routledge.